

It takes a village to raise a child

Een coöperatief en co-creatief antwoord op
schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten

It takes a village to raise a child

Een coöperatief en co-creatief antwoord op
schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten

door Zeno Nols, Kris De Visscher en Sarah Vorsselmans

Colofon

Publicatiejaar: 2022

Tekst: Zeno Nols, Kris De Visscher en Sarah Vorsselmans

Met dank aan: alle medewerkers van de partners in dit project en de KdG-medewerkers Siska Van Daele, Nathalie Ruysers, Btislam Akarkach, An Piessens en Dietlinde Willockx voor hun inbreng en feedback.

Eindredactie: Lu's paragraph

Vertaling: SGS Belgium

Lay-out en druk: Shtick

Foto's: Zomerschool Mechelen - Kevin Ceylan

Een uitgave van: Karel de Grote Hogeschool (KdG) -
Onderzoekscentrum Pedagogie in praktijk

CC BY-NC-ND: This license allows reusers to copy and distribute the material in any medium or format in unadapted form only, for noncommercial purposes only, and only so long as attribution is given to the creator.

Index

1. Voorwoord	9
2. Inleiding	11
3. Wat wilde het VRAC-project bereiken?	13
3.1. Schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten	13
3.2. Een brede en participatieve aanpak	13
3.3. 'It takes a village to raise a child'	14
3.4. Twee grote pijlers	15
3.4.1. Verlengde leertijd	15
3.4.2. Eerstelijnswelzijnsteams	15
3.5. Bevindingen en adviezen uit de projecten	16
VRAC in cijfers	17
4. Wie was VRAC?	18
4.1. VRAC Mechelen. Een netwerk van partners die elkaar tot op de werkvloer ondersteunen.	18
4.1.1. Over de projectpartners	18
4.1.2. Projectaanpak	18
4.1.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen	20
4.2. VRAC East Sussex. De stem van kinderen en ouders als fundament.	21
4.2.1. Over de projectpartners	21
4.2.2. Projectaanpak	21
4.2.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen	23
4.3. VRAC Lille. Wachtlijsten wegwerken geeft gezinnen perspectief.	23
4.3.1. Over de projectpartners	23
4.3.2. Projectaanpak	24
4.3.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen	24
4.4. VRAC ACS Watrelos. Spelen als springplank naar leren.	25
4.4.1. Over de projectpartners	25
4.4.2. Projectaanpak	25
4.4.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen	26

4.5.	VRAC Norwich. Een keuzewaaier aan versterkend aanbod.	26
4.5.1.	Over de projectpartners	26
4.5.2.	Projectaanpak	27
4.5.3.	Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen	27
4.6.	VRAC Leiden. Kracht- en talentgericht werken met kinderen.	28
4.6.1.	Over de projectpartners	28
4.6.2.	Projectaanpak	28
4.6.3.	Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen	30
5.	Inzichten uit de pilootprojecten	33
	Analysekader	35
5.1.	Bouwen aan een gedeelde visie	36
5.1.1.	Initiatief nemen: met een brede blik naar kinderen en jongeren kijken	36
5.1.2.	Interactie aangaan: hoe kan een gedeelde visie het werk versterken?	41
5.1.3.	Naar een geïntegreerde visie: de nood om te blijven praten	42
5.2.	Naar een geïntegreerd aanbod	45
5.2.1.	Initiatief nemen: concrete acties opzetten vanuit een brede kijk	45
5.2.2.	Interactie aangaan: wanneer mijn actie jouw werk versterkt, en omgekeerd	50
5.2.3.	Naar een geïntegreerd aanbod	53
5.3.	Participatie en co-creatie	56
5.3.1.	Initiatief nemen samen met kinderen, jongeren en hun ouders	56
5.3.2.	Interactie aangaan	59
5.3.3.	Naar een integratie	62
6.	VRAC beleidsaanbevelingen	67
	Bronnen	71
	Websites	72
	Contactgegevens pilootprojecten	73

1/ Voorwoord

‘It Takes a Village to Raise a Child’ (VRAC): onder dat motto startte begin 2019 ons internationale project. Acht organisaties uit vier verschillende landen zetten de schouders onder ambitieuze doelstellingen. Na vier jaren brengen we onze ervaringen en conclusies samen. Het was een uitdagend, en zeer leerrijk parcours, dat openheid, collegialiteit, flexibiliteit, pragmatisme en veerkracht vereiste, niet in het minst door de impact van de coronapandemie.

Centraal in ons project staat het ondersteunen van kinderen en jongeren in hun groeiproces, in hun veerkracht en in hun welzijn. Het leven van kinderen en jongeren omvat verschillende leefwerelden: thuis, buurt en vrije tijd, en uiteraard school. Het zijn aparte leefwerelden, maar tegelijkertijd ook niet. Ze lopen in elkaar over en hebben een grote invloed op elkaar.

Het is vanuit dit gegeven dat we de problematiek van schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten als uitdaging naar voor schoven. Als 1 op de 10 jongeren in Europa het secundair onderwijs verlaat zonder hun opleiding af te maken, kunnen we dan door breed in te zetten op verschillende leefwerelden hun kansen op een succesvolle schoolloopbaan vergroten?

Het beeld van een ‘Village’ past dan ook uitstekend op deze doelstelling. Met de sleutelbegrippen ‘samen’ en ‘breed’ werden in zes pilootgebieden experimenten opgezet, waarbij alle belanghebbenden een stem kregen: de professionals in onderwijs, welzijn en vrije tijd, beleidsmakers, ouders, én kinderen en jongeren. In deze gedeelde ruimte was elkaar ondersteunen belangrijk: niemand hoeft er alleen voor te staan.

De acht Europese partners waren: de Stad Mechelen, als lead partner (BE), SAAMO, provincie Antwerpen (BE), East-Sussex Community Voice (UK), MAP (UK), Afeji (FR), Association des Centres Sociaux de Wattrelos (FR), de gemeente Leiden (NL), en ten slotte Karel de Grote-Hogeschool (BE) als kennispartner.

Activiteiten ontplooiën in zulke diverse contexten, met zulke diverse partners, levert een grillig en tegelijkertijd ook leerrijk parcours op. Partners leerden van elkaar: hoe pak je iets aan, wat zijn jouw uitdagingen, en wat verloopt succesvol. Maar transnationale samenwerking betekent ook jezelf vanuit een ander perspectief bekijken. Het daagt je uit om je eigen organisatie te bevragen én te verbeteren.

In dit rapport worden de samenwerking, de diverse lokale projecten, en de conclusies samengebracht, met als rode draden: gedeelde visie, geïntegreerd aanbod, en participatie en co-creatie. De lezer zal zien hoe je vanuit gelijkaardige doelstellingen, zeer diverse acties kan ondernemen. Er is geen één uniek antwoord. Het is geen copy-paste-methode. Het is daarentegen wel mensenwerk, in een specifieke context, met heel specifieke uitdagingen.

Mensenwerk vraagt tijd, en in die zin is ons project niet afgelopen. Integendeel. Een 'Village' bouwen vraagt tijd, maar is vooral nooit helemaal af. Steeds

komen er nieuwe uitdagingen, nieuwe kansen, nieuwe ideeën én nieuwe bewoners. Het is in de samenwerking, het steeds opnieuw elkaar vinden door te luisteren en samen te ondernemen dat de 'Village' ontstaat.

Ik wil als projectmanager van VRAC alle partners danken voor hun inzet, flexibiliteit, leergierigheid en creativiteit. Het zijn geen gemakkelijke jaren geweest, en zeker niet voor grensoverschrijdend werken (in de letterlijke en figuurlijke zin).

Ik ben er trots op deel te hebben mogen uitmaken van dit project. Dank ook aan Interreg 2 Zeeën en de Stad Mechelen, en alle andere medewerkers, en vooral de vele ouders en kinderen die van onze 'Village' een succes hebben gemaakt.

Ten slotte: Laten we kinderen en jongeren niet onderschatten, laten we ouders niet onderschatten, laten we de kracht van samenwerking niet onderschatten, en laten we ook onze kracht niet onderschatten om verandering waar te maken.

Hilde Lauwers

*Project Manager van 'It Takes a Village to Raise a Child' – Interreg 2 Zeeën
Dienst Strategie & Ontwikkeling
Stad Mechelen.*

2/ Inleiding

Hoe bouw je een dorp rond kinderen en jongeren? Je hoeft het alvast niet van nul te creëren. De bouwstenen bestaan al. In elke gemeente, in elke buurt zijn er individuen en organisaties actief met een warme betrokkenheid op de ontwikkeling van kinderen en jongeren: scholen, welzijnsdiensten, jeugd- en buurtorganisaties... Allemaal bieden ze deskundige, waardevolle ontwikkelingskansen en leerplekken. Door de veelheid aan plekken en organisaties vinden kinderen en gezinnen niet altijd de weg. Alle delen zijn aanwezig maar ze vormen nog geen dorp dat samenwerkt om kinderen en jongeren te steunen en voort te stuwen. Hoe verbind je alle partners in een gezamenlijk project, een dorp?

Zeven projecten vertellen je in deze brochure hoe ze een dorp hebben gevormd om schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten tegen te gaan. De brochure geeft mee welke stappen de projecten hebben gezet, welke successen ze hebben geboekt en wat ze hebben geleerd uit de tegenslagen onderweg. Je kunt lezen welke drempels en barrières er zich voordoen als je zo'n dorp vormt maar ook hoe de verschillende partners in een dorp over die drempels geraken door een gedeelde betrokkenheid op de levens van kinderen en jongeren. Alle zeven projecten hadden ambitieuze doelen, die als een gedeelde horizon medewerkers en vrijwilligers inspireerden om keer op keer het onderste uit de kan te halen.

Schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten zijn venijnige, complexe vraagstukken. Je kan naar kinderen en gezinnen kijken en zien wat er niet goed loopt, wat ze niet hebben of kunnen. Maar je kan ook kijken naar hun talenten, hun plannen en hun dromen. Je kan luisteren naar de oplossingen die ze zelf voorstellen, naar hun ideeën voor de buurt en hun vragen voor de school. En dan opent zich een landschap met tal van positieve dynamieken: een jongere die openbloeit in een jeugdorganisatie, een geëngageerde mama aan de schoolpoort, een leerkracht die steun vindt in een partnernetwerk, een buurtfeest op initiatief van de kinderen uit de wijk. De waarderende benadering leert dat wat je aandacht geeft, groeit. Die waarderende aandacht stond in elk project centraal.

Aandacht is mensenwerk, van leerkrachten die vol passie lesgeven, jeugdwerkers en hulpverleners die een vertrouwensband opbouwen, buurtwerkers en buurtbewoners die jongeren waarderen als ze hun steentje bijdragen. Die mensen gingen verbindingen aan met elkaar. Actie, reflectie en participatie van deelnemers, medewerkers en vrijwilligers bleken in dat proces noodzakelijk. Maar ook een context die verbindingen faciliteert: organisaties die mensen tijd, ruimte en een mandaat geven en samenwerkingsovereenkomsten tussen organisaties.

Deze brochure maakt zichtbaar welke organisatorische, praktische en beleidsmatige aspecten nodig zijn om het dorp te laten werken. Ze toont daarbij ook op welke moeilijkheden medewerkers kunnen botsen, wat medewerkers daaraan kunnen doen, maar ook welke beleidsingrepen nodig zijn om medewerkers te steunen bij de verbindingen die ze aangaan.

Misschien werk je zelf in een organisatie voor jongeren en vind je in deze brochure een aantal acties en strategieën om je werk vorm te geven. Misschien bekijk je dit thema door een organisatorische of beleidsmatige bril. In dat geval vind je inspiratie om de nodige voorwaarden en omkadering te creëren om de geschikte mensen aan te trekken en te laten floreren. Want dat is een grote les die alle projecten leerden: het zijn mensen die ervoor zorgen dat organisaties ambitieuze doelen kunnen stellen. Mensen die gedreven blijven zoeken naar oplossingen, die anderen in verbinding brengen, die verschillende invalshoeken samenbrengen, die feeling tonen om met kinderen te werken, die begrip creëren tussen kinderen, ouders, leerkrachten en directies, die tastbare oplossingen voor complexe problemen zoeken en vinden.

Aan al die mensen wil deze brochure recht doen. Door te laten zien wat ze hebben verwezenlijkt maar ook welke barrières ze hebben overwonnen en welke paden ze hebben uitgetekend voor de toekomst, door te laten zien welke systemische aspecten hun werk bemoeilijken en welke beleidsingrepen dat werk zouden kunnen versterken.

Met de juiste mensen op de juiste plaats, met tijd en met volgehouden inspanning kan je individuen en organisaties samenbrengen en afstemmen op de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Deze projecten laten je zien wat er kan gebeuren als je de weg opgaat van samenwerking en participatie. En ze nodigen je vol overtuiging uit om ook voor deze weg te kiezen. Fier delen ze wat ze hebben bereikt, samen met een warme oproep om hun werk verder te zetten in jouw praktijk.

3/ Wat wilde het VRAC-project bereiken?

3.1. Schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten

Ongeveer 1 op de 10 Europese jongeren verlaat het secundair onderwijs zonder hun opleiding af te maken*. Dat zijn 4,4 miljoen jonge mensen vol talent, dromen en ambitie. Er zijn verschillende redenen waarom hun onderwijsloopbaan vastloopt. Die redenen zijn vaak onderling verbonden. Het gaat om een combinatie van persoonlijke, sociale, economische, educatieve en familiale factoren. Schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten laten op hun beurt sporen na en kunnen leiden tot armoede, werkeloosheid, sociale uitsluiting en psychische moeilijkheden.

Dit is geen nieuw fenomeen. De voorbije tien jaar nam de aandacht voor dit thema sterk toe. De Europese commissie stelde in 2011 een pakket aan beleidsmaatregelen voor. Daardoor slaagden verschillende Europese landen er in om het aantal voortijdige schoolverlaters terug te dringen. Toch lopen kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties nog steeds een hoger risico op voortijdig schoolverlaten. Die risico's blijken bijzonder hardnekkig, zo lezen we in de evaluatierapporten die de Europese maatregelen tegen het licht houden.

3.2. Een brede en participatieve aanpak

Schooluitval ontstaat op school en scholen spelen een belangrijke rol in de aanpak ervan. Maar gaandeweg groeit het inzicht dat scholen op hun eentje niet in staat zijn om dit probleem succesvol aan te pakken. In 2015 lanceerde de Europese Commissie de *Whole School Approach* met een duidelijke boodschap: willen we een doorbraak realiseren, dan moeten we evolueren van geïsoleerde acties op korte termijn naar een meer holistische aanpak op langere termijn. Organisaties en diensten binnen welzijn, vrije tijd en buurtwerk kunnen een vitale rol spelen bij het ondersteunen van scholen. Samen vormen ze een brede opvoedingsgemeenschap rond kinderen en hun gezin.

Op Europees niveau groeit ook het inzicht dat een aanpak enkel succes heeft in nauwe samenwerking met de kinderen en jongeren en hun ouders. Zij zijn de experts van hun eigen levenssituatie, en die expertise is onmisbaar voor het welslagen van de aanpak.

* In de Europese statistieken zijn voortijdige verlaters van onderwijs en opleiding jongeren van 18 tot 24 jaar die ten hoogste de onderbouw van het voortgezet onderwijs hebben voltooid en geen verder onderwijs of opleiding volgen. Deze indicator wordt uitgedrukt als een percentage van de personen van 18 tot 24 jaar met dergelijke criteria op de totale bevolking van 18 tot 24 jaar. In 2021 ging het om 9,7% van de 18-24-jarigen. Bron: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Early_leaver_from_education_and_training

3.3. 'It takes a village to raise a child'

Vanuit dit voortschrijdend inzicht sloegen acht partnerorganisaties uit vier Europese landen de handen in elkaar. Dankzij de steun van het Interreg 2 Zeeën Programma zetten ze een ambitieus project op, met als titel '*It Takes a Village to Raise a Child*' (VRAC). Zeven partners bouwden elk in hun eigen specifieke context aan een innovatieve, holistische aanpak van schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten. Onderzoekers van de Karel de Grote Hogeschool (BE) versterkten als achtste partner het project met input en analyse.

Met dit project wilden de pilootprojecten evolueren naar een nieuw organisatiemodel voor de opvoeding en het onderwijs van kinderen en jongeren in een maatschappelijk kwetsbare situatie.

Drie uitdagingen stonden daarbij centraal:

- 1 – Hoe kunnen lokale actoren komen tot een gedeelde visie op de oorzaken en de aanpak van schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten? Hoe vinden ze elkaar in een holistische kijk op de ontwikkeling van kinderen en jongeren?
- 2 – Hoe kunnen lokale actoren een geïntegreerd aanbod opzetten om schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten tegen te gaan?
- 3 – Hoe kunnen ze dit aanbod vormgeven in co-creatie met kinderen, jongeren en hun ouders?

Children's Zone

Oorspronkelijk ontwikkeld in Harlem (New York) kende de *Children's Zone* navolging in het Verenigd Koninkrijk, Nederland en België. Hoewel de concrete uitwerking kan verschillen van plaats tot plaats, vormen een aantal principes de gezamenlijke kern van dit programma. Het uitgangspunt is dat je leerkansen op school verbindt met de ontwikkelingskansen in de buurt. Een *Children's Zone* start eigenlijk bij dat wat de meeste middenklassefamilies vanzelfsprekend vinden: sterke scholen, mooie en veilige speeltuintjes, goede woningen, functionerende organisaties, veilige straten... Want het is heel moeilijk, vaak zelfs onmogelijk, om gezonde kinderen op te voeden in een gemeenschap zonder infrastructuur of zonder organisaties die verbindingen vormen tussen kinderen en families. Daarom zet de *Children's Zone* in op het creëren van een sterke gemeenschap, met als gedeeld belang: de ontwikkeling van kinderen. Een *Children's Zone* betreft dus de hele buurt bij de ontwikkeling van de kinderen. Vanuit die gezamenlijke betrokkenheid bouwt men aan een gemeenschapsgevoel tussen bewoners, voorzieningen en belangrijke partners, die samen een omgeving creëren die noodzakelijk is voor de gezonde ontwikkeling van kinderen. Dit vertaalt zich concreet naar een aansluitende ketting van initiatieven (een 'pijplijn') die kinderen begeleiden van erg jonge leeftijd tot ze een diploma hebben behaald.

3.4. Twee grote pijlers

Om hun ambitie waar te maken, kozen de pilootprojecten ervoor om hun acties te bundelen in twee grote strategieën: verlengde leertijd en eerstelijnswelzijnsteams.

3.4.1. Verlengde leertijd

Kinderen en jongeren die een verhoogd risico lopen op schoolse vertraging en schooluitval, hebben het vaak moeilijk om zich thuis te voelen op school. De gebruiken en omgangsvormen zijn er anders dan thuis. Kinderen en leerkrachten hebben het moeilijker om een band op te bouwen, hun interacties zijn vaker negatief gekleurd. Maar buiten de school zijn er vrijetijds- en buurtorganisaties die er wel in slagen om een band op te bouwen met deze kinderen en jongeren. Hun participatieve en speelse aanpak en hun voeling met de leefwereld bevorderen het contact. Ook op deze plekken vinden kinderen en jongeren leerkansen. Ze kunnen er (opnieuw) een toekomstperspectief ontwikkelen.

De pilootprojecten maken het bestaande buitenschoolse aanbod meer toegankelijk en breiden het uit met extra acties. Ze waken erover dat het aanbod steeds vorm krijgt in nauwe samenspraak met de kinderen en hun ouders. Ze zetten expliciet in op ouderbetrokkenheid, onder andere door vorming over dit thema aan te bieden aan professionals en vrijwilligers. Daarnaast verbinden ze het buitenschools aanbod met het leren op school. Ze verbeteren de communicatie tussen leerkrachten en jeugd- en buurtwerkers en vergroten de betrokkenheid bij elkaars werk. Op die manier willen ze evolueren naar een meer geïntegreerd educatief aanbod waarbij school en buurt samen inzetten op een brede, holistische ontwikkeling van kinderen en jongeren.

De pilootprojecten vonden inspiratie voor deze strategie bij de *Children's Zone*.

3.4.2. Eerstelijnswelzijnsteams

Kinderen en jongeren die een hoger risico lopen op schoolse vertraging en schooluitval, kampen vaak met moeilijkheden op andere levensdomeinen. Moeilijkheden op school kunnen op hun beurt andere problemen versterken. Deze situatie heeft ook een invloed op het welbevinden en zelfvertrouwen van de kinderen en jongeren.

De kans is dus reëel dat kinderen die moeilijkheden ondervinden in hun schoolcarrière ook ondersteuning nodig hebben en/of krijgen van één of meerdere hulpverleners. In de praktijk werken die hulpverleners vaak naast elkaar, in sterk verkokerde en gespecialiseerde sectoren. Elk hebben ze hun kijk op het probleem en pakken ze hun stukje van de puzzel aan. Afstemming en samenwerking tussen hulpverleners onderling en tussen hulpverlening en school, verloopt moeizaam.

De pilootprojecten willen experimenteren met eerstelijnswelzijnsteams om deze situatie te verbeteren. Met deze teams willen de projecten verder gaan dan een cliëntoverleg tussen diensten. Ze streven naar een concrete samenwerking tussen verschillende hulpverleners, vanuit een gedeelde visie, in een

geïntegreerde dienstverlening. Gebaseerd op de *Children's Zone* opteren de projecten voor een aaneensluitende pijplijn van initiatieven die kinderen en jongeren begeleiden doorheen hun ontwikkeling. Ze voorzien één aanspreekpunt en zorgen ervoor dat dezelfde hulpverlener het gezin blijft opvolgen, ook op lange termijn.

Voor deze strategie putte het project inspiratie uit het *Wraparound Care* model. Het bood lokale partners hierover ook vorming aan.

3.5. Bevindingen en adviezen uit de projecten

Het VRAC-project liep van 2019 tot 2023. Binnen het gezamenlijk kader zetten de pilootprojecten hun eigen concrete acties op, op maat van hun specifieke context. De projecten ontmoetten elkaar, digitaal en in levenden lijve, om ideeën uit te wisselen en te leren uit elkaars aanpak.

De onderzoekers van KdG brachten theoretische kaders aan, ontwikkelden vormingspakketten en ondersteunden de dataverzameling. Voor de evaluatie namen ze interviews af met de projectmedewerkers en woonden ze, indien mogelijk, lokale initiatieven bij. Verder vertrouwden ze op de nieuwsbrieven, verslagen van meetings, projectsamenvattingen en andere documenten die de pilootprojecten aanbrachten. Op basis van deze bronnen schreven de onderzoekers deze brochure met de belangrijkste bevindingen en adviezen uit de pilootprojecten.

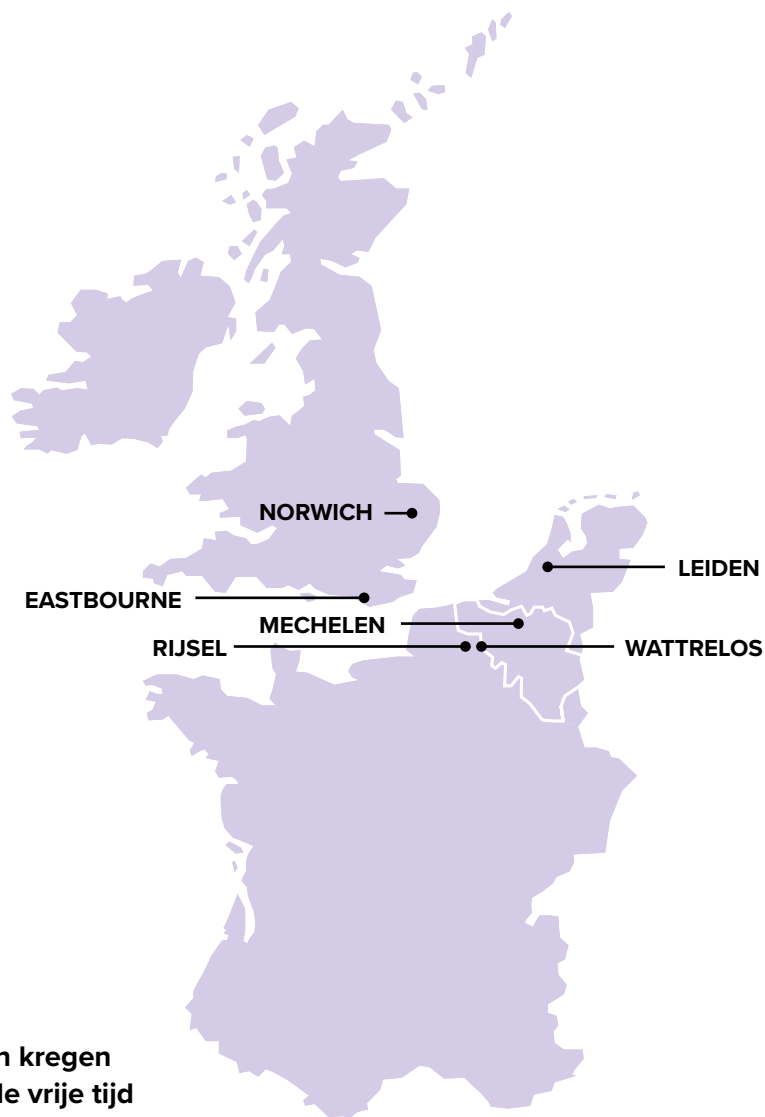
Wat hebben we voor jou in petto?

Eerst geven we de belangrijkste cijfers mee over dit project. Daarna schetsen we in het kort hoe de verschillende pilootprojecten de ambities van VRAC in de praktijk hebben gebracht. Vervolgens geven we een overzicht van de belangrijkste inzichten over de verschillende projecten heen. We geven ook praktische aanwijzingen mee voor wie aan de slag wil gaan met de inzichten uit dit project. We ronden af met een aantal beleidsaanbevelingen, vooral op het lokale beleidsniveau, om een werkbaar kader te creëren waarin dergelijke initiatieven kunnen floreren.

Wraparound Care

Het *Wraparound Care* model vertrekt vanuit de analyse die het gezin zelf maakt van zijn situatie: wat hebben gezinsleden allemaal meegemaakt, wat is voor hen het probleem, wat loopt er goed, waar liggen de noden en wensen, wat willen ze zelf in handen nemen en waar hebben ze hulp voor nodig? Het gaat daarbij zowel om informele hulp van vrienden en familie als om formele, professionele hulp. Het eigenaarschap over het traject ligt bij het gezin zelf, bij de start maar ook doorheen het proces van de hulpverlening. Een geschikt team van steunfiguren verzamelt zich rond het gezin en samen komen ze tot een plan op maat van het gezin. Daarin staat precies beschreven wie welke hulp biedt. Het hele team bespreekt geregeld met het gezin hoe de hulpverlening verloopt en stelt het plan bij. Het doel van de hulpverlening is om gezinnen weer te leren hoe te reageren op de uitdagingen waar ze voor staan.

VRAC in cijfers

Looptijd project:

01/01/2019 →
31/01/2023

Project budget:

€4.976.262

1025 kinderen en jongeren kregen
extra leerkansen in de vrije tijd

100 focusgroepen
met kinderen
en **30** focusgroepen
met ouders
... zorgden voor meer inspraak

679
kinderen en jongeren
kregen individuele
ondersteuning

6'11
professionals namen deel
aan vorming, training en
uitwisseling

77
beleidsmakers kregen
informatie over het verloop
het VRAC-project

205
sleutelfiguren leerden hoe
ze hun werkwijze kunnen
aanpassen

11
andere kwetsbare buurten
gaan aan de slag met
dezelfde werkmethode

4/ Wie was VRAC?

Het is niet eenvoudig om een project dat vier jaar liep kort samen te vatten. In dit hoofdstuk geven we een beknopt overzicht van de verschillende pilotprojecten. In het volgend hoofdstuk doorspekken we de inzichten met meer gedetailleerde voorbeelden en uitspraken. Achteraan deze brochure vermelden we de contactgegevens.

4.1. VRAC Mechelen. Een netwerk van partners die elkaar tot op de werkvloer ondersteunen.

4.1.1. Over de projectpartners

VRAC Mechelen werd gecoördineerd door het *Team Leerrecht en Gelijke Onderwijskansen* van de *Stad Mechelen* (Team Leerrecht) en door SAAMO. Team Leerrecht wil het recht op leren verzekeren en gelijke, kwaliteitsvolle onderwijskansen creëren voor iedereen. SAAMO brengt met innovatief projectwerk en geëngageerd buurtwerk mensen samen om te werken aan concrete en duurzame oplossingen. VRAC Mechelen was actief op verschillende scholen maar ook in de thuiscontext van gezinnen en in de buurt. In het ontwikkelen van initiatieven stond de verbinding tussen de school, de buurt en de thuiscontext steeds centraal.

4.1.2. Projectaanpak

Een intersectoraal VRAC-netwerk met gedeelde visie en gemeenschappelijke taal

Organisaties en professionals uit verschillende sectoren verenigden zich in *Het Mechelse netwerk nieuwe autoriteit in de wijk*. Dit netwerk inspireerde professionals vanuit de kaders van Haim Omer en bracht hen samen om kinderen, jongeren en gezinnen integraal te ondersteunen. Twee keer per jaar werd er een tweedaagse training aangeboden, als startpunt voor alle partners. Die training creëerde een gemeenschappelijke taal en mindset om intersectoraal en integraal samen te werken. Daarnaast faciliteerde VRAC Mechelen maandelijkse intervisiemomenten en supportersmeetings. Zo kregen de partners tools in handen die ze binnen hun eigen context konden inzetten. Ze voelden zich minder alleen en beter ondersteund. Professionals leerden elkaar kennen en vertrouwen, en vonden erkenning bij elkaar. Vanuit de actie, samen denken én doen, gingen ze aan de slag met casussen, uitdagingen en ideeën tot op elkaars werkvloer.

NETSTERK, een antwoord op de zoektocht naar de brug tussen school, buurt en thuiscontext

NETSTERK vormde een lokaal en laagdrempelig aanspreekpunt voor alle professionals uit Mechelen die zich zorgen maken over kinderen, jongeren en gezinnen. Een medewerker van Team Leerrecht, bijgestaan door twee collega's, ondersteunde deze professionals in het delen en bespreken van hun bezorgdheden binnen een netwerk. Samen gingen ze op zoek naar de ondersteuning die zowel de gezinnen als de

professionals zelf nodig hadden. Door partners uit verschillende contexten met elkaar te verbinden, faciliteerde Netsterk intersectorale samenwerking. De gezinsondersteuner deed ook huisbezoeken en probeerde samen met het gezin te zoeken naar concrete oplossingen voor concrete problemen.

De stem van kinderen en ouders

Kinderen, jongeren en ouders in kwetsbare situaties hebben vaak het gevoel dat er niet naar hen wordt geluisterd. Daarom zette VRAC Mechelen in op de bevraging en participatie van kinderen, jongeren en ouders. Projecten op school, maar ook in de kinder- en tienerorganisaties en in de buurt, gaven kinderen en jongeren de kans om na te denken over wat er beter kon, op school en in de buurt. Uit deze projecten ontwikkelde SAAMO de initiatieven *Buurtbouwers Kids* en *Jongeren Donkerlei*. In Buurtbouwers Kids gaven 7- tot 12-jarigen aan wat ze wilden veranderen in hun buurt of in Mechelen en hoe ze hun vrije tijd beleefden. Het project Jongeren Donkerlei betrof jongeren (12-20 jaar oud) bij het uitdenken van de publieke ruimte en in een gesprek met schepenen en de politie. In het traject *Thuis op School* werkte Team Leerrecht in samenwerking met een secundaire school een traject uit om leerlingenparticipatie in te zetten als beschermende factor tegen schooluitval. Op basis van dit traject ontwikkelde Team Leerrecht ook een participatieve workshop *De leerling-expert* die ondertussen in verschillende Mechelse scholen werd ingezet.

Naast de kinderen en jongeren werden ook ouders bevroegd over hun zorgen en waar ze zelf kansen zagen voor hun kinderen. VRAC hielp ouders om hun stem kenbaar te maken in relatie tot de school en het ondersteuningsaanbod. Team Leerrecht en SAAMO gingen daarbij 'outreaching' en aanklampend te werk: ze spraken kinderen, jongeren en ouders aan op school, op straat en werkten samen met buurtorganisaties.

Focus op het talent van kinderen

Talent vormde één van de rode draden doorheen de verschillende initiatieven van VRAC Mechelen. VRAC Mechelen ging aan de slag met talentgericht denken in de buurt, op school en in de thuiscontext. Via de zomerschool bood VRAC Mechelen kinderen en jongeren in kwetsbare situaties extra ontwikkelings- en leeransen. Tijdens Talentevents ontdekten kinderen niet alleen hun eigen talenten maar ook verschillende beroepen en een breed toekomstperspectief. Het traject Sterk(h)ouders op school was een positief en verbindend traject voor zowel leerling, ouder als school. In dit traject ging Team Leerrecht aan de slag met één klas. Mechelse professionals kregen ook training over dit talentdenken.

Onderwijsinschrijvingen en Transfer Secundair

Vanuit VRAC kon Team Leerrecht ouders extra ondersteunen bij het aanmelden en inschrijven voor een basis- of secundaire school. Daarnaast was SAAMO trekker en uitvoerder van het project *Transfer Secundair*. Hierdoor kon SAAMO ondersteuning bieden aan een VRAC-basisschool om leerlingen en hun ouders beter te begeleiden bij het maken van een bewuste school- en studiekeuze in de overgang naar het secundair onderwijs.

Bijkomende ad hoc ondersteuning tijdens Covid-19

Tijdens de coronapandemie zorgde VRAC Mechelen voor bijkomende acties en ondersteuning. De pandemie maakte de noden van kinderen, jongeren en gezinnen in kwetsbare situaties extra zichtbaar. Door de coronamaatregelen en de omschakeling naar afstandsonderwijs was het moeilijker om deze leerlingen en gezinnen te bereiken. Team Leerrecht en SAAMO ondersteunden de scholen in het contacteren van

leerlingen en gezinnen waar de onderwijsbetrokkenheid zorgwekkend was. Ook boden ze Mechelse professionals en ouders die zich zorgen maakten om leerlingen één hulplijn aan. Eerstelijnsorganisaties gingen langs bij gezinnen die telefonisch of digitaal onbereikbaar waren. Door naar kinderen en ouders te luisteren, werd gezocht naar passende ondersteuning en praktische oplossingen zoals leenlaptops.

4.1.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen

1 – Op het vlak van gedeelde visie

Een gemeenschappelijke taal en gedeelde visie helpen bij de uitbouw van een intersectoraal netwerk. VRAC Mechelen zorgde ervoor dat die visie actiegericht en inzetbaar was in de verschillende organisaties. Vanuit dit gedeelde kader en deze gemeenschappelijke taal kun je gelijktijdig inzetten op de buurt, de thuiscontext en de schoolcontext en versterk je de verbindingen tussen al die actoren. Op die manier kun je de ondersteuning van kinderen en jongeren in kwetsbare situaties en hun gezin vlotter organiseren en voelen professionals zich gesterkt in hun job. Door het talentdenken ingang te doen vinden op school, thuis en in de vrije tijd, krijgen kinderen en jongeren meer kansen om hun talenten (al spelend) te verkennen en te ontwikkelen. Ze kunnen opgroeien met meer zelfvertrouwen en veerkracht. Het talentdenken ondersteunt scholen in het maken van een positieve verbinding met het gezin, zelfs wanneer de leerloopbaan moeilijk loopt. Ook kunnen kinderen en jongeren een meer bewuste school- en studiekeuze maken.

2 – Op het vlak van geïntegreerd aanbod

VRAC Mechelen werkt met een *single point of contact*. Die medewerker neemt een brugfunctie op en kan de ondersteuning vormgeven, samen met het gezin en de betrokken professionals. Hierdoor voelen gezinnen zich meer gehoord en beter ondersteund, ontstaan er opnieuw verbindingen tussen de thuis-, school- en buurtcontext, wordt de blik van professionals over de contexten heen verbreed en wordt de leerloopbaan van kinderen en jongeren opnieuw centraal gezet.

3 – Op het vlak van participatie en co-creatie

Kinderen, jongeren en ouders krijgen een stem bij het organiseren van extra ontwikkelingskansen op school en in de buurt. De meerwaarde hiervan is duidelijk. Omdat hun stem en verwachtingen centraal staan, voelen kinderen, jongeren en ouders zich beter ondersteund. Ze krijgen meer vertrouwen in hun vermogen om hun omgeving mee vorm te geven. Scholen, vrijetijdsactoren, welzijnspartners en lokale beleidsmakers die deze inbreng ter harte nemen, komen tot oplossingen en voorstellen die concreter, duurzamer en breder gedragen zijn. Kinderen, jongeren en hun ouders hebben wel ondersteuning en leerkanalen nodig om als gelijkwaardige partner te kunnen participeren.

4.2. VRAC East Sussex. De stem van kinderen en ouders als fundament.

4.2.1. Over de projectpartner

East Sussex Community Voice (ESCV) staat in voor de coördinatie van VRAC in deze regio. ESCV creëert een platform zodat burgers hun inbreng kunnen doen in het ontwerp en de uitvoering van publieke diensten aan de hand van een onafhankelijk, professioneel en inclusief aanbod. De organisatie heeft de afgelopen jaren een breed netwerk uitgebouwd in de regio, met uiteenlopende partners die betrokken zijn bij de ontwikkeling van kinderen. ESCV biedt verschillende trajecten aan over welzijn op scholen in Hailsham, Newhaven en Peacehaven.

4.2.2. Projectaanpak

Participatie is de sleutel

Centraal in alle acties van ESCV staat de stem van kinderen en jongeren en hun ouders. Ook in het kader van het VRAC-project zette de organisatie deze werkwijze in. ESCV organiseerde verschillende bevragingen en goot de antwoorden van kinderen en ouders in een rapport. Die rapporten besprak de organisatie telkens met relevante partners zoals scholen en gezondheidsdiensten.

Daarnaast zette ESCV haar *Youth Inspect & Advice Group (IAG)* in voor het VRAC-project. Deze groep wordt volledig aangestuurd door de jongeren zelf, met de ondersteuning van een jeugdwerker. De jongeren werken samen met scholen en screenen de schoolwebsite. Ze geven scholen feedback en advies om een beter beleid te voeren op het vlak van welzijn en geestelijke gezondheid. Voor het VRAC-project gaven de jongeren advies bij de uitbouw van de eerstelijns welzijnsteams. Ze gaven input over de promotie en toegankelijkheid van de dienst, over hoe kwetsbare kinderen en gezinnen vertrouwen konden krijgen in de dienst, hoe je jongeren kunt ondersteunen tijdens verwijzingen en hoe je een plaats kunt geven aan de betrokkenheid van ouders en verzorgers. Vier jongeren uit de groep kregen dankzij VRAC ook de kans om bijkomende training te volgen.

PACE: Partnerschap, Activiteit, Gemeenschap en Onderwijs

Eén van de deelprojecten in dit pilootproject was *PACE*. *PACE* staat voor Partnerschap, Activiteit, Gemeenschap en Onderwijs (*Partnership, Activity, Community, Education*) en werd uitgevoerd door *Sussex Community Development Association (SCDA)*. *SCDA* bood drie secundaire scholen een 12-weken durend programma aan dat inzette op vrije tijd, welzijn en leren.

PACE richtte zich op kinderen van 11 tot 16 jaar die negatieve schoolervaringen hadden, moeite om zich te motiveren voor school en die door de bestaande diensten over het hoofd werden gezien. Via leuke naschoolse activiteiten op de scholen en in het buurthuis deden de kinderen nieuwe leerervaringen op. Dit versterkte hun welzijn en het gevoel erbij te horen. Kinderen werden betrokken bij de keuze, het ontwerp

en de uitvoering van de activiteiten. De activiteiten waren heel divers: boscholen, tuinieren, muziekworkshops, koken, levensvaardigheden, kunst en een bezoek aan een beroepsgerichte school.

SCDA werkte tijdens deze activiteiten aan vijf aspecten: relaties opbouwen, fysiek actief zijn, nieuwe vaardigheden leren, vrijwilligerswerk doen en in-het-moment zijn. Hun doel was dat jongeren na het programma geëngageerd zouden blijven bij het jeugdteam, als vrijwilliger bij de activiteiten voor de 8- tot 11-jarigen. Jongeren werden ook aangemoedigd en ondersteund om vrijwilligerswerk te doen in de lokale gemeenschap. Het PACE-programma werd verschillende keren herhaald.

Smooth Moves to Secondary School: ondersteuning bij de overstap naar de secundaire school

Voor het programma *Smooth Moves* werkte ESCV samen met *Priority 1-54*, een organisatie die creatieve workshops en vormingen aanbiedt over thema's als pesten, eenzaamheid bij jongeren en veiligheid online. *Smooth Moves* ondersteunde een dertigtal kinderen uit zes scholen bij hun overstap van het lager naar het secundair onderwijs.

Die overgang is een spannende fase in het leven van kinderen. Er zijn nieuwe dingen om van te genieten zoals nieuwe vrienden, nieuwe lessen en meer onafhankelijkheid. Maar sommige kinderen en hun ouders maken zich ook zorgen. *Smooth Moves* maakte deze zorgen bespreekbaar. *Smooth Moves* werd mee uitgedacht door kinderen en jongeren via een jeugdadviesgroep. Tijdens creatieve workshops bespraken kinderen waar ze zich zorgen om maakten en waar ze naar uitkeken. Er werden probeersessies en een driedaags zomerkamp georganiseerd. Ook het schoolpersoneel, praktijkwerkers en ouders kregen vorming over dit thema.

Tot slot gaf Priority 1-54 een vorming aan leerlingen van 12 tot 14 jaar om overgangsambassadeur te worden. Deze overgangsambassadeurs zorgen ervoor dat nieuwe leerlingen zich veilig, gewaardeerd, gerespecteerd en thuis voelen in hun eerste jaar op de secundaire school.

Van welzijnscoördinator naar eerstelijnswelzijnsteam

ESCV stelde een welzijnscoördinator aan die als *single point of contact* bruggen bouwde met alle partners in het ondersteuningsnetwerk. De welzijnscoördinator bood ook ondersteuning op maat aan de kinderen en jongeren van de VRAC-scholen in Hailsham, Newhaven en Peacehaven en aan hun ouders/verzorgers.

Er ging aandacht naar de schoolloopbaan maar ook naar de bredere zorgnoden van het kind en de ouders. De welzijnscoördinator bood een luisterend oor en ontlastte het gezin bij het zoeken naar hulp. Waar nodig probeerde de welzijnscoördinator de drempels tot de school en schoolse ondersteuning te verlagen zodat kinderen zich konden blijven engageren en ontwikkelen op school. Dat hield in dat er positieve verbindingen werden gemaakt tussen kinderen, ouders/verzorgers, scholen en diensten. Stap voor stap evolueerde dit project naar een eerstelijnswelzijnsteam van partners, waar zowel kinderen, hun ouders als professionals bij konden aankloppen.

4.2.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen

1 – Op het vlak van gedeelde visie

ESCV pleit voor een cultuuromslag in ons taalgebruik over jongeren en leerlingen, zowel binnen scholen als in de bredere gemeenschap. Hoe praten we over jongeren en leerlingen? Hoe praten we met hen? Het is ook belangrijk om hen niet enkel te zeggen wat er moet gebeuren, maar hen ook uit te leggen *waarom* we iets wel of niet doen.

2 – Op het vlak van geïntegreerd aanbod

Een intersectoraal netwerk hoeft niet altijd van nul op te starten. Vaak zijn er bestaande netwerken en partnerschappen aanwezig in de lokale gemeenschap. De integratie van al die partners in een eerstelijnswelzijnsteam en het creëren van positieve verbindingen tussen scholen, diensten, ouders en kinderen, vraagt wel de nodige tijd en middelen. Het engagement van de school is de sleutel tot het succes van een meer geïntegreerde dienstverlening. Wanneer dit niet aanwezig is, lever je maar half werk. Het opbouwen van vertrouwen en goede relaties met scholen kost altijd meer tijd en middelen dan je aanvankelijk inschat. Daarom is het belangrijk om dit vanaf het begin mee te nemen in de financiering.

3 – Op het vlak van participatie en co-creatie

Participatie van kinderen en jongeren is onmisbaar. Maar kinderen, jongeren en ouders hebben ondersteuning nodig om hun stem te laten horen. Het is ook belangrijk om die stemmen te laten doorwerken in de vormgeving van het concrete aanbod.

4.3. VRAC Lille. Wachtlijsten wegwerken geeft gezinnen perspectief.

4.3.1. Over de projectpartner

In Lille (Noord-Frankrijk) tekende Afeji in op VRAC. Afeji is een organisatie met ongeveer 3.000 personeelsleden. Samen begeleiden ze jaarlijks meer dan 15.000 mensen in een kwetsbare positie, van hun eerste tot hun laatste levensjaren. Afeji is werkzaam op alle levensdomeinen. Twee diensten van Afeji werkten mee aan VRAC: SESSAD en CMPP.

SESSAD (*Service d'Education Spéciale et de Soins A Domicile*) ondersteunt kinderen en jongeren met leerproblemen in hun dagelijkse omgeving: thuis, op school en in hun vrije tijd. CMPP (*Centre Médico Psycho Pédagogique*) biedt hulp aan kinderen met een ontwikkelingsstoornis. Zowel bij SESSAD als bij CMPP staat een multidisciplinair team in voor een brede waaier aan gespecialiseerde psychologische, pedagogische en paramedische hulpverlening.

4.3.2. Projectaanpak

Beide diensten kampten met een lange wachtlijst. Om gebruik te maken van SESSAD bedraagt de wachttijd op dit moment zo'n 3,5 jaar. Ongeveer 110 gezinnen wachten op hulp. Het CMPP heeft zo'n 300 gezinnen op de wachtlijst staan. Tijdens het VRAC-project kozen beide diensten ervoor om wachtlijstproblemen aan te pakken en hun aanbod uit te breiden met meer laagdrempelige ondersteuning in een betere samenwerking met partnerorganisaties en voorafgaand aan hun reguliere aanbod. Zo kunnen ze meer kinderen sneller helpen.

SESSAD

Dankzij VRAC kon SESSAD 32 gezinnen op de wachtlijst ondersteunen. Kinderen met een hoge kans op voortijdig schoolverlaten kregen prioriteit. Ouders en kinderen werden sterk betrokken bij de opmaak en de evaluatie van het ondersteuningsaanbod. Het werd zoveel mogelijk afgestemd op het tempo, de noden, de talenten en de interesses van de deelnemers.

De medewerker van SESSAD ging samen met het gezin op zoek naar activiteiten in de vrije tijd, naar haalbare oplossingen en laagdrempelige hulpverlening om opnieuw perspectief te brengen in hun situatie. Ook kregen de kinderen individuele, educatieve ondersteuning. SESSAD probeerde ook de ouders met elkaar te verbinden door focusgroepen te organiseren. Maar de opkomst voor deze initiatieven bleef beperkt. Er was geen echte nood aan uitwisseling en er was een grote fysieke en mentale afstand tussen de ouders.

CMPP

Moeilijkheden op school vormen vaak een aanleiding om kinderen door te verwijzen naar het CMPP. Vroeger werkte het CMPP nauw samen met scholen en werden moeilijkheden sneller opgepikt en aangepakt. Maar met de jaren groeide de afstand tussen school en hulpverlening. Scholen doen eerder een beroep op het CMPP voor noodinterventies, te weinig voor preventie. Ook krijgen kinderen soms ten onrechte het label 'handicap' opgeplakt.

Het VRAC-project bood het CMPP de kans om opnieuw intenser samen te werken met de scholen. Ze stelden hun project voor aan talloze scholen en partnerorganisaties. Maar na bijna twee jaar van vruchteloze pogingen om een netwerk uit te bouwen en overeenkomsten te sluiten met partners, besloot het CMPP om het roer om te gooien. Er werd beslist om een concrete werking op te zetten voor kinderen die moeilijkheden ondervinden op school. Dankzij het VRAC-project kon het CMPP 57 jongeren begeleiden, vooral jongens tussen 6 en 16 jaar. Het CMPP zette voor die begeleiding een klein team in. Door concrete activiteiten op te zetten en tastbare resultaten te boeken, konden ze gaandeweg meer partners en scholen overtuigen dat samenwerken een meerwaarde heeft. Ook intern raakten steeds meer collega's overtuigd van deze aanpak.

4.3.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen

1 – Op het vlak van gedeelde visie

Spel en vrije tijd worden niet altijd ernstig genomen. Maar spel is een belangrijke hefboom voor educatieve ondersteuning, zeker wanneer die ondersteuning plaatsvindt in de vrije tijd. Een spelregel

respecteren of breken, gaat verder dan de vrije tijd. Tijdens de vrije tijd doen kinderen levensvaardigheden op. Het zijn de kinderen zelf die zich die vaardigheden eigen maken. Daar zijn tijd voor nodig en de juiste omstandigheden. Niet iedereen is meteen overtuigd van de meerwaarde van deze spelaanpak. Maar al doende kun je wel concrete resultaten voorleggen en mensen overtuigen.

2 – Op het vlak van geïntegreerd aanbod

Door samen te werken met partners met aanvullende expertise kun je samen voorkomen dat kwetsbare kinderen achterop raken en voortijdig de school verlaten. Zo'n netwerk bouw je geduldig en langzaam op rond concrete situaties. De praktijk werkt beter dan theoretische modellen of grote principes om mensen mee te krijgen.

3 – Op het vlak van participatie en co-creatie

Afeji hecht veel belang aan de expertise van families over hun eigen situatie. Door het educatieve project samen met het kind en zijn of haar familie op te zetten, wordt het relevanter en gemakkelijker uitvoerbaar. Gezinnen staan soms meer open voor co-creatie dan professionele hulpverleners.

4.4. VRAC ACS Wattrelos. Spelen als springplank naar leren.

4.4.1. Over de projectpartner

L' Association des Centres Sociaux de Wattrelos (ASCW) verenigt de drie gemeenschapscentra van de gemeente Wattrelos in het noorden van Frankrijk. Deze centra ontwikkelen een vrijetijdsaanbod voor kinderen en volwassenen. Ze zetten in op individuele ontwikkeling en op collectieve actie om de levensomstandigheden in de buurt te verbeteren. De lokale gemeenschap stuurt deze centra aan. In verschillende inspraakrondes leggen de buurtbewoners vast op welke thema's het buurtcentrum zich zal richten en welke activiteiten ze zullen ontplooiën.

4.4.2. Projectaanpak

Via een oproep konden gezinnen zich kandidaat stellen om deel te nemen aan het VRAC-project. Tijdens een huisbezoek polsten de medewerkers naar vragen en noden. De ouders vroegen om aandacht te besteden aan zelfvertrouwen en verbale expressie maar ook aan gezonde voeding. Hierop ontwikkelden de gemeenschapscentra een groepsaanbod en een individueel aanbod.

Voor het groepsaanbod werkten de centra samen met vier externe partners. Elke organisatie werkte om de beurt een creatief en speels educatief aanbod uit: goochelen, toneel spelen, muziek maken, koken, filosoferen, dansen... Op die manier konden de kinderen op een creatieve en actieve manier bijleren. Tijdens de sessies observeerden de vaste medewerkers de deelnemende kinderen, zo'n tien per bijeenkomst, en zagen ze hen openbloeien.

Acht kinderen kregen wekelijks individuele begeleiding van de organisatie *Heureux d'apprendre*. Aan de hand van spel of theater ondersteunde deze organisatie de kinderen om zich sterker uit te drukken tegenover hun leerkrachten en medeleerlingen. Ook werkten ze rechtstreeks aan de schooltaken van de kinderen. Ook hier merkten de begeleiders al na enkele maanden een duidelijk verschil. De kinderen die in het begin erg verlegen waren, bloeiden open en spraken anderen aan.

Een ander centrum werkte samen met een (kinder)psychiatrisch verpleegkundige. Zij ondersteunde twee zussen in een langlopend traject. Elke woensdag bood ze een sessie aan van vier uur op hun maat en er waren ook bijeenkomsten in de schoolvakanties. Naast aandacht voor de schoolse ontwikkeling ging er ook veel tijd naar welzijn en zorg. De begeleidster stimuleerde vooral de verbeelding en de expressiemogelijkheden van de kinderen. Daarnaast ondersteunde ze de mama om een meer stimulerende thuisomgeving te bieden.

4.4.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen

1 – Op het vlak van gedeelde visie

Een holistische aanpak is noodzakelijk. Je moet tegelijk werken aan geestelijke gezondheid, lichamelijke gezondheid, gezinsomgeving, school, ...

2 – Op het vlak van geïntegreerd aanbod

Ga er niet van uit dat een school een gemeenschapscentrum of vrijetijdsorganisatie meteen zal erkennen als een partner om schooluitval en schoolse vertraging tegen te gaan. Maar geef niet op. Eenmaal er vertrouwen is, gebeuren er veel positieve dingen.

3 – Op het vlak van participatie en co-creatie

Elk kind heeft andere behoeften. Er is geen pasklare oplossing. Werk op maat van het kind, volg het tempo en de noden van het kind. Verder is het belangrijk dat je in de vrije tijd werkvormen gebruikt die aansluiten bij de leefwereld van de kinderen. Je kan leren zeker combineren met ontspannen.

4.5. VRAC Norwich. Een keuzewaaier aan versterkend aanbod.

4.5.1. Over de projectpartner

VRAC Norwich werd gecoördineerd door het *Mancroft Advice Project (MAP)*. MAP organiseert activiteiten op school en in de vrije tijd. Ze versterken jongeren met informatie, advies en ondersteuning. Op die manier bevordert MAP het welzijn van de jongeren. MAP-medewerkers ondersteunen jongeren bij het maken van weloverwogen keuzes, ze verhogen hun zelfbewustzijn en maken hen meer weerbaar tegenover de spanningen op school en in het leven. Zo bevorderen ze een meer holistische ontwikkeling.

4.5.2. Projectaanpak

Een holistisch ondersteuningsmenu

Dankzij hun aanwezigheid op scholen kon MAP vindplaatsgericht en laagdrempelig werken. MAP bood een menu van ondersteuning aan leerlingen die vrijwillig interesse toonden in hun activiteiten. Dat aanbod bestond uit mentoring, (familie)bemiddeling, advies en direct toegankelijke begeleiding. Mentoring bestaat uit het aanbieden van persoonlijke, niet-therapeutische ondersteuning, assistentie, aanmoediging en inspiratie aan jongeren, voor een langere periode en vooral tijdens overgangsmomenten. Luisteren naar de jongere staat daarbij centraal. Ouders werden enkel betrokken indien de jongere dat zelf wilde. Het personeel van de school was nauw betrokken en erkende het belang van deze aanvullende ondersteuning voor de leerlingen. Indien nodig verwezen de MAP-jeugdwerkers jongeren door naar andere activiteiten binnen de organisatie of naar het gespecialiseerde aanbod van partners.

Life Zone pop-upgroepen tijdens de lunchtijd

Wekelijks organiseerde MAP op de drie VRAC-scholen Life Zone pop-ups tijdens de middagpauze van de 11- tot 16-jarige leerlingen. Tijdens deze sessies vertelden jongeren over hun noden en interesses en brachten ze ideeën aan voor Life Zone-activiteiten. Jongeren deden voorstellen voor zomeractiviteiten zoals team-buildings, kanovaren, boogschieten en houtbewerking. Dankzij deze activiteiten kregen ze de kans om al spelend bij te leren en nieuwe vrienden te maken. Op een andere school richtte een groepje leerlingen de Refreshers-club op om hun medeleerlingen te ondersteunen bij de examens en de examenstress. De Refreshers-club bood een plek om te praten, te eten, te relaxen en spelletjes te spelen tijdens de lunch en na school. Maar er was ook ondersteuning rond examenstress, leerstrategieën, welzijn en loopbaanadvies.

Het Boost-programma

Een ander programma binnen VRAC Norwich was Boost. Boost richtte zich tot leerlingen van 11 tot 13 jaar die worstelen met hun zelfvertrouwen of het maken van sociale contacten op school. Zes weken lang haalde een MAP-jeugdwerker een groepje jongeren éénmaal per week uit de klas om op stap te gaan. Via verschillende activiteiten en jeugdwerkmethodes ontstonden er informele leermomenten. De focus lag op het versterken van zelfvertrouwen en het aanleren van sociale vaardigheden.

4.5.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen

1 – Op het vlak van gedeelde visie

Voor het succes van een laagdrempelig en holistisch ondersteuningsaanbod op school is het van cruciaal belang dat de directie dit partnerschap onderschrijft en steunt. Deze steun bevordert niet alleen een positieve samenwerking tussen de jeugdwerkers en het schoolpersoneel maar ook de uitwisseling van ideeën en middelen.

2 – Op het vlak van geïntegreerd aanbod

Naast het beïnvloeden van de cultuur op scholen moeten eerstelijnsorganisaties aandacht besteden aan beleidsbeïnvloeding via de overheid. De meest impactvolle verschuivingen vinden plaats wanneer de richtlijnen van de overheid en de verwachtingen ten aanzien van scholen veranderen.

3 – Op het vlak van participatie en co-creatie

Het is belangrijk om persoonsgerichte relaties met jongeren op te bouwen. Jongeren zullen zich pas engageren en vrijwillig meewerken wanneer ze ervaren dat professionals hen vertrouwen en zelf betrouwbaar zijn en dat ze vertrekken vanuit gelijkheid en wederzijds respect. Deze basishouding, maar ook de visies en participatieve werkvormen uit het jeugdwerk kunnen inspiratie bieden aan leerkrachten of hulpverleners.

4.6. VRAC Leiden. Kracht- en talentgericht werken met kinderen.

4.6.1. Over de projectpartner

VRAC Leiden werd gecoördineerd door de gemeente Leiden. Voor het werkpakket rond verlengde leertijd werkte de gemeente samen met *Samen Ondernemend Leren* (SOL). SOL bevordert het welzijn van mensen door samen te ondernemen en zo te leren van elkaar. Voor het werkpakket rond het eerstelijnswelzijnsteam was het *Preventief Interventie Team* (PIT) de uitvoerende partner. PIT biedt vroegtijdige hulp aan kinderen die dreigen vast te lopen in hun sociale ontwikkeling op school en thuis.

VRAC Leiden vond plaats op verschillende locaties in Leiden Noord. VRAC Leiden werkt er samen met drie scholen die zich alle drie in één gebouw bevinden. Binnen dit gebouw heeft SOL haar eigen ontmoetingsruimte. Daarnaast is SOL aanwezig in de straten en pleintjes rondom. PIT werkte ook op de scholen voor gesprekken met kinderen, screenings en gedragsinterventies. Daarnaast kwam PIT ook vaak bij de mensen thuis of op een andere plek waar ze zich op hun gemak voelden.

4.6.2. Projectaanpak

VRAC Leiden had als doel dat alle kinderen en jongeren in Leiden Noord, los van omstandigheden waarin ze opgroeien, goed meekunnen op school. Het project richtte zich op hun welzijn, hun gevoel erbij te horen op school en op het aanbieden van een brede leeromgeving. Daarvoor zette VRAC Leiden in op de volgende aanpak: 1) kracht- en talentgericht werken met kinderen en jongeren en het actief betrekken van hun ouders; 2) inzetten op de informele steunnetwerken van kinderen, jongeren en ouders, zoals familie en vrienden; 3) faciliteren van professionele samenwerking tussen organisaties en mensen die met deze kinderen, jongeren en ouders werken; en 4) versterken van de pedagogische kennis van professionals en vrijwilligers.

Een partnernetwerk voor Leiden-Noord

De gemeente Leiden bevorderde de samenwerking tussen SOL, PIT, de VRAC-scholen, kinderen, jongeren en hun ouders. De gemeente organiseerde ook een training over eerstelijnswelzijnsteams voor Leidse professionals binnen het netwerk. Hierbij stond *Wraparound Care* centraal. Tijdens de training ging er ook aandacht naar informele steunnetwerken van kinderen, jongeren en hun ouders zoals hun familie en

vrienden. Trainingen en netwerkbijeenkomsten bleken noodzakelijk om verbindingen tussen verschillende professionals te maken en te versterken.

Participatie en co-creatieworkshops

Bij de start van het project ging SOL in gesprek met kinderen, jongeren, hun ouders en andere professionals aan de hand van co-creatieworkshops. In de aanloop naar deze workshop werden meer dan 100 kinderen via een vragenlijst bevestigd over hun interesses en noden. Hun ouders werden bevestigd voor of na een activiteit via de telefoon en/of Whatsapp. Zo kon SOL op een laagdrempelige manier actief contact maken met ouders. SOL nam al deze input mee in het ontwerp van hun activiteiten.

Ondernemend leren

SOL bood kinderen en jongeren van 8 tot 17 jaar een plek aan waar ze zich veilig voelden, plezier konden maken en zichzelf konden ontplooiën. SOL bood leuke, naschoolse activiteiten aan volgens zeven thema's waaruit kinderen konden kiezen: muziek, natuur, sport, media en techniek, kunst en cultuur, de wereld en de wijk. SOL organiseerde ook een Girlz Lounge: een wekelijks, naschools aanbod voor meisjes tussen 8 en 12 jaar oud. Naast leuke activiteiten creëerde Girlz Lounge ook een veilig klimaat om met elkaar te praten over onderwerpen zoals identiteit, zelfbewustzijn, gevoelens en gedachten.

SOL bracht in kaart wat de kinderen leerden tijdens die activiteiten aan de hand van het Levensvaardighedenpaspoort van de Hogeschool Leiden. Dat paspoort is opgebouwd rond vijf levensvaardigheden: zelfbewustzijn, zelfmanagement, sociaal bewustzijn, relationele vaardigheden en verantwoorde besluitvorming. Naast deze activiteiten bood SOL huiswerkbegeleiding aan. Tot slot liet SOL kinderen van 11 en 12 jaar kennismaken met het curriculum van het secundair onderwijs. Met jongeren van 15 tot 16 jaar werkte SOL aan schoolmotivatie en engagement tijdens de lessen.

Preventief inspelen op probleemgedrag

Het Preventief Interventieteam (PIT) werkte met kinderen die externaliserend probleemgedrag vertonen op school en in hun thuissituatie. Door preventief op te treden, kon PIT deze kinderen ondersteunen in hun ontwikkeling en vermijden dat ze achterop raakten op school. In samenwerking met de school en met hun ouders werd bevestigd welke kinderen baat konden hebben bij een PIT-begeleiding. Het opbouwen van een vertrouwensrelatie tussen de PIT-coach, het kind en de ouders was daarbij de eerste horde. Vervolgens werden de situatie, de talenten en kwaliteiten van het kind in kaart gebracht en stelde de PIT-coach een plan op in samenwerking met het kind, de ouders en de school. Na een half jaar werd dit plan geëvalueerd, bijgesteld of afgerond. PIT probeerde ook met de leerkrachten aan de slag te gaan en handvatten aan te reiken.

Crisisteam voor mensen in kwetsbare situaties tijdens Covid-19

Tijdens de coronapandemie werd het moeilijk om kinderen, jongeren en gezinnen te bereiken. Om het contact niet te verliezen, werd een crisisteam opgericht in samenwerking met de andere stadsdiensten en VRAC-partners. Het crisisteam zorgde ervoor dat kinderen en hun gezin betrokken bleven bij de school en de lessen. Ze boden digitale huiswerkbegeleiding aan en gaven kinderen de mogelijkheid om een laptop te lenen.

4.6.3. Geleerde lessen voor de verschillende uitdagingen

1 – Op het vlak van gedeelde visie

Activiteiten in de vrije tijd die gericht zijn op plezier en spel creëren ook een veilig klimaat om over gevoelige onderwerpen te praten en om te werken aan talenten en levensvaardigheden. Uitwisseling tussen partners, maar ook een vorming over *Wraparound Care* of een tastbaar instrument bevorderen de communicatie tussen de verschillende organisaties en de erkenning van elkaars bijdrage.

2 – Op het vlak van geïntegreerd aanbod

Bij het opzetten van een (nieuw) aanbod is het aangeraden om eerst een grondige omgevingsanalyse uit te voeren en na te gaan welke initiatieven, organisaties en netwerken er al bestaan in de wijk of buurt. Neem contact op met deze organisaties om te vragen hoe zij een bepaalde uitdaging aanpakken, wat er volgens hen werkt en of het interessant is om samen te werken. Een inspirerend handelingskader zoals *Wraparound Care* kan verschillende stakeholders aan elkaar verbinden en helpen om overeenkomsten en verschillen in kaart te brengen. Het is ook belangrijk om vooraf door te praten hoe partners willen omgaan met deontologische aspecten zoals de privacywetgeving en beroepsgeheim.

3 – Op het vlak van participatie en co-creatie

Gemeentelijke diensten, scholen en vrijetijdsorganisaties kunnen kinderen, jongeren en ouders op een laagdrempelige manier betrekken bij het ontwerpen van hun aanbod en activiteiten. Bijvoorbeeld via het bevragen van kinderen en ouders en via co-creatiewerkshops. Ook na de activiteiten kun je met deelnemers op een informele manier evalueren en bijsturen. Het is belangrijk om gaandeweg een vertrouwensrelatie op te bouwen zodat er meer en betere inzichten naar boven kunnen komen. Zo maak je het aanbod stapsgewijs meer op maat.

5/ Inzichten uit de pilootprojecten

Dit hoofdstuk vat de voornaamste inzichten uit de pilootprojecten samen. Sommige (deel)projecten startten in de vrije tijd van kinderen en jongeren. Andere namen welzijn en hulpverlening als vertrekpunt. Ondanks verschillende invalshoeken, hadden de pilootprojecten drie grote uitdagingen gemeenschappelijk:

1 – Hoe kunnen lokale actoren komen tot een gedeelde visie op de oorzaken en de aanpak van schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten? Hoe vinden ze elkaar in een holistische kijk op de ontwikkeling van kinderen en jongeren?

Een schoolloopbaan die spaak loopt, heeft een diepgaande impact op het leven van kinderen en jongeren. De oorzaken en gevolgen van schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten vormen een complex kluwen van factoren, op school, thuis en in de buurt. Een brede kijk op kinderen en jongeren en hun ontwikkeling helpt om die oorzaken en gevolgen helder te zien, maar toont ook oplossingen. Kinderen vallen niet volledig samen met hun schools functioneren of met hun thuissituatie of met de buurt waarin ze opgroeien.

Organisaties in de domeinen onderwijs, welzijn en vrije tijd richten de aandacht meestal op één bepaald facet van het kind of de jongere. Scholen richten hun aandacht vooral op de cognitieve ontwikkeling en op schoolse vaardigheden. Hulpverleners hebben oog voor het welzijn van de jongeren en voor de moeilijkheden in de levensdomeinen waar zij op werken. Jeugdwerkers kijken dan weer naar de interesses, de sociale en de creatieve vaardigheden van kinderen en jongeren. Buurtwerkers zien welke rol kinderen en jongeren (kunnen) opnemen in hun omgeving.

Als lokale actoren erin slagen om deze invalshoeken op een gelijkwaardige manier samen te brengen, dan krijgen ze een veel breder beeld. Ze zien beter voor welke moeilijkheden en uitdagingen kinderen staan, maar ook welke oplossingen zich aandienen. Vanuit zo'n brede en holistische visie breidt ook het palet aan interventies uit. Kinderen die afhaken op school vinden misschien een nieuw perspectief in een meer informele vorm van leren. Een gerichte tussenkomst van een hulpverlener opent misschien de weg naar een diagnose of brengt een onderliggend probleem aan de oppervlakte. Acties die de levenskwaliteit in de buurt verbeteren, kunnen een positieve invloed uitoefenen op het welbevinden van kinderen, jongeren en hun ouders.

2 – Hoe kunnen lokale actoren een geïntegreerd aanbod opzetten om schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten tegen te gaan?

Als de schoolloopbaan spaak loopt, dan zijn er veel diensten en organisaties die kunnen helpen. Elk op hun terrein, met hun stuk van de oplossing. Maar voor kinderen en hun gezin is het niet zo simpel

om hun weg te vinden naar al die diensten. Ze weten niet waar ze terecht kunnen, komen op een wachtlijst terecht of voldoen niet aan de juiste voorwaarden. Maar ook als er ondersteuning komt, is die niet altijd bruikbaar of begrijpbaar. Kinderen en hun gezinnen krijgen tegenstrijdige adviezen, hulpverleners komen en gaan, de ene dienst is niet op de hoogte van het aanbod van de andere of weet niet welke stappen kinderen en jongeren zetten in een andere context. Meer overleg, afstemming en coördinatie tussen lokale actoren is zeker een stap vooruit, maar op lange termijn daagt een geïntegreerde aanpak de diensten uit om na te denken over hoe de kinderen en jongeren de gepaste hulp en leeransen krijgen.

3 – Hoe kunnen ze dit aanbod vormgeven in co-creatie met kinderen, jongeren en hun ouders?

Onderwijs, hulpverlening en vrije tijd zijn de voorbije decennia steeds meer geprofessionaliseerd en gespecialiseerd. De analyses die professionals maken en de oplossingen die ze voorstellen vanuit hun expertise, verschillen soms van wat kinderen, jongeren en hun gezin zelf denken. De expertise die zij hebben over hun eigen levenssituatie wordt vaak niet gezien of ernstig genomen. Nochtans is die input onmisbaar om een onderwijs-, hulpverlenings- of vrijetijdsaanbod uit te bouwen dat beantwoordt aan hun noden en inspeelt op hun sterktes. Het is belangrijk dat professionals leren een stapje achteruit te zetten en dat ze werkvormen en gesprekstechnieken in de vingers hebben om goed te luisteren naar kinderen en hun gezin. De verschillende pilootprojecten probeerden in eerste instantie hun eigen aanbod op een participatieve manier vorm te geven om van daaruit andere actoren te inspireren om hetzelfde te doen.

Naast deze drie uitdagingen merkten we dat de pilootprojecten bij elke uitdaging min of meer door drie fases gingen. Doorgaans begonnen de projecten met concrete initiatieven. Vervolgens versterkten ze de interactie en uitwisseling tussen alle verschillende visies en initiatieven op het terrein. Tot slot zochten de projecten naar een stevige afstemming en integratie tussen alle betrokken actoren.

Het is niet zo dat de projecten in een rechte lijn op hun doel afgingen. Het was eerder een parcours van vallen en opstaan. Werken aan geïntegreerde en gemeenschapsgerichte educatie in een kwetsbare buurt is een werk van lange adem. De fase van integratie was voor alle projecten dan ook eerder een streefdoel of een horizon waar ze naartoe hebben gewerkt. Maar ook al is de werkelijkheid veel morsiger dan het schema laat uitschijnen, de onderscheiden fases geven wel een zekere grip op de praktijk en zijn een manier om de resultaten op een overzichtelijke manier in beeld te brengen.

De drie grote uitdagingen en de drie grote stappen leiden samen tot een model met negen bouwstenen.

We nemen jullie graag mee door de verschillende fases die de projecten hebben doorlopen. Gebaseerd op de concrete acties en initiatieven van de projecten, formuleren we inzichten.

Analysekader

INITIATIEF NEMEN

INTERACTIE AANGAAN

INTEGRATIE BEVORDEREN

<p>Naar een GEDEELDE VISIE</p>	<p>Ontwikkel een brede kijk op deze thematiek en draag deze uit. Plaats deze visie naast andere visies. Breng verschillen en overeenkomsten in kaart.</p>	<p>Verken verschillende manieren om tot gedeelde visie te komen. Ontwikkel instrumenten en zet in op vorming en (in)formele uitwisseling.</p>	<p>Kies samen voor een holistische benadering van leren. Maak afspraken over een gedeeld kader voor de geïntegreerde dienstverlening.</p>
<p>Naar een GEÏNTEGREERD AANBOD</p>	<p>Ondersteun scholen, kinderen en gezinnen met verlengde leertijd en creëer één aanspreekpunt voor welzijnsdiensten.</p>	<p>Creëer een netwerk. Organiseer trainingen, uitwisselingen en ontmoeting. Werk samen op een tastbare manier.</p>	<p>Breng verschillende partners op één lijn en coördineer ze naar een geïntegreerde aanpak. Creëer eerstelijns welzijnsteams</p>
<p>Naar PARTICIPATIE en CO-CREATIE</p>	<p>Bevorder participatie door kinderen en hun families meer toegang te geven tot bestaande en nieuwe diensten. Geef hen inspraak in je aanbod.</p>	<p>Inspireer partners om participatief te werken. Ondersteun kinderen en hun ouders om hun mening te uiten.</p>	<p>Bouw de participatie van kinderen en gezinnen in op een structurele manier zodat het vanzelfsprekend wordt dat zij het aanbod mee vormgeven.</p>

5.1. Bouwen aan een gedeelde visie

5.1.1. Initiatief nemen: met een brede blik naar kinderen en jongeren kijken

Met alle pilootprojecten op dezelfde lijn

Bij het opstellen van de projectaanvraag kwamen de partners na een aantal gesprekken tot een gedeelde kijk op de oorzaken en de aanpak van schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten. Ook vonden ze elkaar in een gezamenlijke visie op de ontwikkeling van kinderen. Theoretische modellen zoals *Wraparound Care* en *Children's Zone* hielpen de projectpartners om hun gezamenlijke visie vorm te geven. Eens het project van start was gegaan, bleven de partners verder werken aan de opbouw van een gedeelde visie.

VRAC zette in op twee pijlers: activiteiten van 'verlengde leertijd' en een 'eerstelijnswelzijnsteam'. In het kader van 'verlengde leertijd' organiseerden de projectpartners studiebezoeken naar Antwerpen en Rotterdam om te zien hoe het model van de *Children's Zone* concreet vorm kreeg. Tijdens een webinar werden ook een aantal inspirerende praktijken uit Londen toegelicht. In een aantal workshops werkten de projecten aan een gezamenlijk 'mission statement'. De (deel)projecten die vertrokken vanuit de vrije tijd, vonden elkaar in een aantal gedeelde uitgangspunten.

- De ontwikkeling van kinderen en jongeren bekijk je het beste met een holistisch perspectief. Naast aandacht voor de cognitieve ontwikkeling en de schoolse vaardigheden, is er ook aandacht nodig voor de emotionele, sociale, creatieve en fysieke ontwikkeling van kinderen.
- Naast schools leren is het belangrijk om kinderen en jongeren andere leerplekken en andere types van leerervaringen aan te bieden. Ook speelse, informele en creatieve werkvormen lokken leren uit. Ze geven kinderen en jongeren de kans om relaties uit te bouwen, talenten te ontdekken en uitdrukking te geven aan gedachten en gevoelens. Ook bieden ze een aanleiding om vaardigheden te oefenen of een gesprek aan te gaan over gevoelige thema's. Omdat kinderen en jongeren zich even kunnen ontspannen, ontstaat er ook mentale ruimte om moeilijkheden of uitdagingen aan te pakken.
- Kinderen en jongeren zijn prima in staat om dit buitenschools aanbod zelf mee vorm te geven. Ze reiken ideeën aan voor activiteiten en nemen mede-eigenaarschap op in de uitvoering ervan. In het luik over participatie gaan we hier dieper op in.
- Ideaal gezien begeleidt zo'n brede leeromgeving kinderen van de eerste levensjaren tot ze hun diploma hebben behaald. Hierbij gaat er extra aandacht naar de overgangsmomenten. In het VRAC-project ging er bijvoorbeeld gerichte aandacht naar de overgang tussen lagere school en secundair onderwijs, met het programma *Smooth Moves* in East-Sussex of *Transfer Secundair* in Mechelen.

Ook de (deel)projecten die vertrokken vanuit welzijn kwamen tot een gezamenlijke visie, op basis van de tien principes van *Wraparound Care*:

- In teamverband: Met behulp van een coördinator/coach/ondersteuner bouwt het gezin een team om zich heen. Het team kan bestaan uit formele en informele partners.
- Inspraak en keuze voor gezinnen en jongeren: Kinderen, jongeren en gezinnen weten en bepalen wat zij nodig hebben. De professionals richten zich op hun welzijn en ontwikkelingskansen. Ze werken aan de positieve koppeling met onderwijs en hun opvoeding, in brede zin.

- Natuurlijke ondersteuning: Professionals geloven in de kracht van een informeel netwerk van mensen, bijvoorbeeld steun die beschikbaar is via vrienden/familie en de gemeenschap.
- Samenwerking: Professionals ondersteunen elkaar als professionals en delen hun kennis en ervaringen, ze leren van elkaar en van wat werkt om samen betere hulp te bieden. Ze nemen samen verantwoordelijkheid en bieden samen zorg.
- Gemeenschapsgericht: Professionals werken wijkgericht en maken maximaal gebruik van de sterke kanten van de wijk. Waar mogelijk bieden ze ondersteuning in de buurt, op school en/of bij het gezin thuis. De ondersteuning moet laagdrempelig en toegankelijk zijn.
- Cultureel competent: Professionals beschouwen ieder mens als waardig en waardevol. Ze hebben aandacht voor culturele sensitiviteit.
- Geïndividualiseerd: Iedere ouder, kind en jongere is uniek. Communicatie is belangrijk en moet daarop worden afgestemd. Professionals monitoren of de ondersteuning blijft aansluiten bij de behoeften van het kind, de jongere of het gezin.
- Gebaseerd op sterke punten: Professionals geloven in de kracht van ieder individu. Ze gaan uit van een groeimindset.
- Doorzettingsvermogen/onvoorwaardelijke zorg: Professionals doen wat ze zeggen en zeggen wat ze doen. Ze geven niet op. Ze richten zich op aanwezigheid en 'outreach'.
- Resultaatgericht: Professionals werken doelgericht en brengen het proces dat ze afleggen in kaart. Er is veel aandacht voor het benoemen, erkennen en vieren van (de soms kleine) successen.

De relatie tussen onderwijs en welzijn

De projectpartners vonden elkaar in de overtuiging dat welzijn een plek verdient op school en dat scholen sneller en preventiever de link kunnen leggen met hulpverlening. Leerkrachten hoeven geen hulpverlener te worden, maar kunnen wel samenwerken met externe partners om welzijnsthema's een plek te geven op school. Ook kunnen ze zich laten inspireren door de welzijnsbenadering in hun pedagogische omgang met kinderen en jongeren.

“ *Wat ik belangrijk vind, is de relatie. Vaak krijgen we te maken met scholen die hun leerlingen niet per se goed kennen of die geen relatie met de leerling hebben opgebouwd. Gewoon door de tijd te nemen om te luisteren en elkaar beter te leren kennen, krijgen we dingen voor elkaar. Eigenlijk is dat gewoon wat er moest gebeuren.*” (medewerker CMPP, VRAC Lille)

Intern je visie versterken

Geïnspireerd door de uitwisseling met hun Europese partners gingen de projectpartners intern aan de slag om collega's en leidinggevend en op sleeptouw te nemen. In Norwich kon MAP in elk van de drie scholen waar ze mee samenwerkten *Wraparound Care* realiseren door een holistisch menu aan ondersteuning aan te bieden. Dit versterkte ook de samenwerking tussen de verschillende deelteams van MAP. Het interne proces liep wel niet bij alle partners van een leien dakje. VRAC leidde ook tot vragen en weerstand, zoals volgende praktijken illustreren.

In Leiden had SOL het moeilijk om een aantal collega's die bottom-up werken met jongeren mee te krijgen in het VRAC-project. Zij zagen er niet meteen het nut van in om hun aanpak te 'vertalen' naar termen die betekenis hebben voor mensen uit andere sectoren. Interventies die voor hen vanzelfsprekend zijn, zoals

tijd nemen om vertrouwen te winnen en een relatie op te bouwen, zijn echter niet meteen begrijpbaar voor medewerkers uit een andere sector, zoals het onderwijs. Een vertaalslag is dan nodig, maar niet elke collega ziet meteen in wat daar de meerwaarde van is voor de eigen praktijk. VRAC-medewerkers werken dan tussen die verschillende referentiekaders in.

In Rijsel waren sommige medewerkers van het CMPP bang dat VRAC hun manier van werken zou verstoren en veranderen. Sommige therapeuten waren ook bezorgd dat VRAC kinderen van hen zou 'afsnoeppen'. Dankzij de visie van *Wraparound Care* hebben de projectmedewerkers hun collega's mee aan boord gekregen. Het inzicht groeide dat alle vormen van hulpverlening nodig blijven zolang ze aansluiten bij de noden van het gezin. De nood aan gespecialiseerde hulp wordt er niet kleiner door. Een laagdrempelige instap kan zelfs de drempel naar de hulpverlening verkleinen.

“ *Sommige jongeren zeggen ons: ik wil niet naar een psycholoog, ik ben niet gek. Dankzij VRAC konden we het clichébeeld dat er leeft over psychische hulp doorbreken. Onze aanpak bood een tegengewicht en sommige kinderen en hun gezin waren daardoor gerustgesteld. Want ze zijn bang voor psychologen. Die kijken immers in je hoofd...*” (medewerker CMPP, VRAC Lille)

Ook bleef geen enkel pilootproject gespaard van personeelsuitval en personeelwissels. De nood om de achterliggende visies te bespreken, keerde zo steeds terug. Soms was het voor pilootprojecten, (nieuwe) coördinatoren en medewerkers zoeken naar de precieze visies van de (ex)-collega's die het project hadden ingediend of voor hen hadden uitgewerkt. In die zin is visievorming nooit af.

Je visie bekendmaken in de lokale context

Visievorming vraagt om een intern proces. Daarnaast wilden de pilootprojecten ook hun externe

Praktijkvoorbeeld uit VRAC Norwich

In Norwich staat MAP (Mancroft Advice Project) in voor het VRAC-project. MAP biedt op school drie diensten aan: advieswerk, therapeutische interventie (counseling) en jeugdwerk, dat bestaat uit mentorschap en groepsactiviteiten. Mentorschap en counseling bieden beide een persoonlijke en vertrouwelijke ruimte waar jongeren kunnen praten over gedachten, gevoelens of gebeurtenissen. Mentoring is een ruimte waar jongeren kunnen praten over kleine zorgen en doelen kunnen stellen over wat ze willen veranderen of verbeteren in hun leven. Counseling is een gesprekstherapie waarbij een geschoolde therapeut naar jongeren luistert en helpt manieren te vinden om met emotionele problemen om te gaan. Daarnaast heeft MAP ook een bemiddelingsdienst, met een geschoolde bemiddelaar die kan aanbieden om de relatie te verbeteren tussen een jongere en een volwassene (bijvoorbeeld een leraar of een ouder). Op deze manier geeft MAP mentaal welzijn een meer vanzelfsprekende plaats op school en verandert ze op een subtiele manier het bewustzijn op school over dit thema, eerder dan door een systeemverandering na te streven.

De school beschikt over leerkrachten die als (deel) taak hebben om het mentale welzijn van de leerlingen op te volgen – het pastorale team – maar zij hebben het vaak erg druk en combineren hun zorgtaak met andere taken. Door de aanwezigheid van MAP op school kunnen ze de jongeren op een directe maar discrete manier doorverwijzen naar een jeugdwerker die wel de tijd en ook de nodige onafhankelijkheid heeft om met de jongere te praten. Dankzij het informele jeugdwerkaanbod op school is MAP is geen verre of onbekende dienst.

“*Wat wij bieden, is vrij uniek in het Verenigd Koninkrijk in die zin dat wij volledig onafhankelijk zijn van de medewerkers van de school. Dus als een jongere bij mij komt en zegt, 'ik haat deze leraar, ik haat dit vak, ik haat dit...' dan kan ik daar met een gerust hart bij gaan zitten en zeggen, 'dat is prima, ik ga het aan niemand vertellen'. We betrekken alleen de school erbij als er iemand in gevaar is.*” (medewerker MAP, VRAC Norwich)

De scholen zien de meerwaarde van de aanwezigheid van MAP, zoals één van de directeurs vertelt:

partners inspireren met hun visie, zowel collega-organisaties uit de eigen sector als partnerorganisaties uit andere sectoren. Soms merkten ze dat hun kijk werd bevestigd door andere partners op het terrein.

■ *De directeur van de basisschool zei: ‘het gaat niet goed met onze kinderen en volgens mij is dat niet alleen een schoolprobleem, maar ook een wijkprobleem’.*
(medewerker VRAC Leiden)

De VRAC-visie botste ook bij externe partners geregeld op vragen en weerstand.

- De praktijk en manoeuvreerruimte van sommige medewerkers en organisaties loopt in diepe karresporen waar ze moeilijk van kunnen afwijken: gewoontes, formele afspraken en mandaten, taak- en functieomschrijvingen, organisatiebelangen, machtsposities en -relaties tussen bondgenoten en tegenstanders, andere projecten en initiatieven die om aandacht vragen, ...
- Sommige medewerkers zijn nieuwsgierig om deze nieuwe visies en manieren van werken te verkennen maar worden van bovenaf tegengehouden. Of ze twijfelen of ze deze visie wel kunnen en mogen toepassen in hun praktijk.
- Sommige professionals hebben een eerder oppervlakkig beeld van de VRAC-visie en besluiten al snel dat ze deze visie al toepassen in hun praktijk. Maar hierdoor missen ze een deel van de aanpak en de visie.
- Sommige professionals kennen deze VRAC-visie dan weer een ondergeschikte plaats toe aan hun invalshoek. Ze vinden het goed dat een dergelijke aanpak bestaat, maar zien het niet als hun (kern)taak om die een plaats te geven in hun aanbod. Zeker wanneer organisaties veel druk en stress ervaren, plooiën ze zich terug op wat ze als hun (kern)taak zien.

Zo werden de gemeenschapscentra in Watrelos niet meteen gezien en erkend als een partner om schooluitval en schoolse vertraging tegen te gaan. Door hun laagdrempelige, informele en brede vrijetijdswerking worden gemeenschapscentra niet altijd ernstig genomen als een educatieve partner.

“De leerlingen kennen MAP, ze weten waar ze terecht kunnen als dat nodig is. Omdat MAP en het pastorale team samenwerken vanuit ‘Wraparound Care’; zien we verschillende voorbeelden van jongeren die minder spijbelen of minder geschorst worden. We hebben een student die heel veel schorsingen kreeg en nu totaal niet meer. En dat komt door de ‘Wraparound Care’ rondom die student. MAP biedt een dienst aan die gewoon cruciaal is, als ik eerlijk ben. We hebben niet meer hetzelfde niveau van gedragsproblemen omdat de leerlingen weten dat er iemand is om hen te helpen hiermee om te gaan.” (hoofd van een lokale VRAC-school)

Wel geven de medewerkers van MAP aan dat hun aanbod nog vaak een aparte plaats krijgt op school omdat leerkrachten het vaak te druk hebben om met het mentale welzijn van de leerlingen bezig te zijn. Leerkrachten verwijzen door naar MAP, maar hebben niet de ruimte om zich te verdiepen in hun aanbod. Het duurt verschillende jaren voor die aanpak echt ingeburgerd geraakt op een school.

“We doen alles wat we kunnen om meer bekendheid te geven aan onze manier van werken, maar leerkrachten en schoolpersoneel staan onder zoveel druk en zoveel stress dat ze gewoon blij zijn dat ze een jongere naar MAP kunnen brengen en zich verder geen zorgen meer hoeven te maken. Op één school zijn we nu zeven jaar aan het werk. Daar beginnen ze te begrijpen hoe we werken.” (medewerker MAP, VRAC Norwich)

Praktijkvoorbeeld uit VRAC Mechelen

VRAC Mechelen baseerde zich voor verschillende van haar acties op de talentbenadering van de Belgische auteur Luk Dewulf. In deze benadering gaat talent niet over uitzonderlijke gaven zoals een uitgesproken talent voor voetbal of schilderkunst. Talent gaat over kwaliteiten en eigenschappen zoals empathie, doorzettingsvermogen of overtuigingskracht. Eigenschappen die terug te vinden zijn bij ieder van ons. In de juiste context komen talenten tot bloei.

Talent vormt in Mechelen de invalshoek van verschillende initiatieven: de zomerschool die kinderen extra ondersteunt tijdens de zomervakantie of de Talentevents waarbij kinderen kennis kunnen maken met beroepen en studiekeuzes. Verschillende medewerkers gaan langs bij kinderen en hun gezin om een talentinterview af te nemen.

De talentbenadering biedt een sterk verbindende kijk op kinderen en jongeren. De kinderen zelf zijn blij en trots als hun talenten worden benoemd en ook ouders staan meer open voor een gesprek als het gaat om de talenten van hun kinderen. Het talentdenken ondersteunt zo scholen om een positieve verbinding aan te gaan met het gezin, zelfs wanneer de leerloopbaan moeilijk loopt.

Talentdenken laat ook een ander licht schijnen bij moeilijk gedrag op school. Moeilijk gedrag kan wijzen op onderliggende talenten die nog niet de gepaste context hebben gevonden om tot hun recht te komen. Jongeren die mondig en kritisch zijn, hebben in de ogen van sommige leerkrachten misschien al snel 'een grote mond' terwijl ze met die onderliggende talenten wel veel kunnen betekenen in de wereld.

De talentbenadering slaat aan in Mechelen en slaagde erin om op korte tijd veel professionals te verbinden en te inspireren. *"Binnenkort zal de stad Mechelen officieel het label uitgereikt krijgen van 'Talentenstad'. Het talentdenken zal dus niet verdwijnen in Mechelen na het afronden van het VRAC project. Het label is een mooie en terechte erkenning voor het engagement van leerkrachten, leerlingbegeleiders en directies, vrijwilligers van de zomerschool, jeugdwerkers en jeugdhulpverleners die deelnamen aan een opleiding tot Talentfluisteraar en die nu in hun eigen school, organisatie en vrijetijdswerking aan de slag zijn met de talenten van kinderen en jongeren. Het is een krachtig, positief en verbindend verhaal waar ook het beleidsniveau van de stad in geloof en verder op inzet."* (medewerker VRAC Mechelen)

■ *Sommige leraren worden echt overweldigd door het gedrag van bepaalde kinderen. Ik denk dat ze niets liever zouden willen (dan met ons samenwerken), maar het probleem is dat ze ons zien als een soort opvang waar je kinderen kunt afzetten en meer niet. In feite verwarren ze animatie met opvang, wat niet hetzelfde is. We gebruiken het speelse als een springplank voor leren. En soms wordt dit niet genoeg erkend..."* (medewerker ASCW, VRAC Watrelos)

De pilootprojecten lieten zich niet van de wijs brengen. In deze fase lieten ze de verschillende visies naast elkaar bestaan, ze namen de tijd om ze te identificeren en de overeenkomsten en verschillen te verkennen. We kunnen dit omschrijven als een soort 'Working Apart Together', met kennis en respect voor elkaars visie. Verschillen werden zeker niet in de verf gezet of op de spits gedreven.

In Norwich biedt MAP gratis en vertrouwelijke steun aan jongeren, op vrijwillige basis. MAP heeft veel tijd besteed aan het opbouwen van een relatie met de scholen om ervoor te zorgen dat deze manier van werken gegarandeerd kon worden.

Ondanks een flexibele houding, bleven de pilootprojecten wel trouw aan een aantal principes als 'ondergrens' bij de samenwerking met externe partners. Zo ging VRAC Norwich niet in op een overeenkomst met een school toen bleek dat MAP de vertrouwelijkheid niet kon bewaren van wat jongeren hen vertelden.

Acties maken de visie tastbaar

Gaandeweg groeide het inzicht dat de manier waarop je je visie onder woorden brengt, een invloed heeft op de manier waarop die wordt onthaald. VRAC Mechelen ondervond hoe belangrijk het is dat een visie voldoende actiegericht geformuleerd is en inzetbaar in de verschillende organisaties. Het is cruciaal dat professionals zich gesterkt voelen in hun job. Visie en actie gaan hand in hand. Als partners aan den lijve ondervinden hoe de visie tastbare resultaten afwerpt in de praktijk, zijn ze makkelijker over de streep te krijgen.

Ook de fysieke afstand tussen organisaties speelt een rol. Organisaties die hun aanbod op de school zelf kunnen ontplooiën bijvoorbeeld, kunnen soms eerder hun meerwaarde aantonen dan organisaties die buiten de school aan de slag gaan, zoals VRAC Norwich illustreert.

5.1.2. Interactie aangaan: hoe kan een gedeelde visie het werk versterken?

Organisaties kunnen zinvol samenwerken vanuit verschillende visies. Maar een meer gedeelde visie versterkt wel de gezamenlijke impact. Vanuit een gedeelde visie ontwikkelen organisaties acties die beter op elkaar zijn afgestemd. Ze hebben waardering voor elkaars werk. Kinderen en hun gezin merken dat de verschillende organisaties die hen ondersteunen op dezelfde lijn zitten.

De pilootprojecten zochten dan ook naar manieren om verschillende visies met elkaar te laten interageren. Ze zetten hun visie op papier en droegen deze uit in hun netwerk via de VRAC- nieuwsbrieven en sociale mediakanalen. Sommige projecten, zoals VRAC Mechelen, maakten ook in de vormgeving gebruik van een aantal heldere logo's die hun uitgangspunten visualiseerden.

De pilootprojecten gingen ook op een informele, uitnodigende manier de interactie aan met hun partners. SAAMO in Mechelen, bijvoorbeeld, heeft in de vrije tijd een participatief traject opgezet waarbij kinderen konden meedenken over de herinrichting van hun buurtpark. SAAMO nodigde ook de leerkrachten uit van die kinderen op het moment dat zij hun ideeën mochten voorstellen aan de lokale politici. De leerkrachten kregen zo een zicht op het traject dat de kinderen hadden afgelegd. Achteraf vroegen ze de kinderen om de presentatie die ze voor de beleidsmakers hadden gemaakt, ook nog eens in de klas te brengen.

Een instrument om communicatie te bevorderen

Twee projecten die werken vanuit de vrije tijd gebruikten een instrument waarmee de kinderen hun leerervaringen konden bijhouden. Deze instrumenten hielpen kinderen om de vertaalslag te maken van

de informele leerkansen in de vrije tijd naar de schoolse leeromgeving van doelen en competenties. VRAC Wattlelos ontwikkelde een werkboekje voor de leerlingen en SOL in Leiden werkte met het Levensvaardighedenpaspoort van de Hogeschool Leiden. Dit paspoort is opgebouwd rond vijf levensvaardigheden: zelfbewustzijn, zelfmanagement, sociaal bewustzijn, relationele vaardigheden en verantwoorde besluitvorming.

Eveneens in Leiden werkte PIT samen met de Universiteit van Leiden om een neurocognitief profiel op te stellen. Op basis van verschillende tests zocht de universiteit naar sterke en zwakke kanten op sociaal gebied. Ze zochten naar verklaringen voor het gedrag van de kinderen en gaven aan welke vaardigheden kinderen kunnen leren om dat gedrag te voorkomen. Aan de hand van dit profiel maakte een PIT-coach met de ouders, de school en het kind een plan van aanpak om ontbrekende vaardigheden te leren. Maar op die manier werd ook de *Wraparound Care* benadering binnengebracht op de school.

Visie doorpraten

De pilootprojecten deelden ook hun visie tijdens de vele formele en informele ontmoetingen met andere organisaties. Ze brachten hun kijk aan op bestaand overleg, maar organiseerden ook specifieke bijeenkomsten zoals *feedback events* om hun visie kenbaar te maken en te bespreken.

Tot slot organiseerden de pilootprojecten ook vorming en intervisie om hun visie te verspreiden. Zo werd er door verschillende projecten een training uitgewerkt en begeleid over het *Wraparound Care* model.

5.1.3. Naar een geïntegreerde visie: de nood om te blijven praten

Idealiter is het eindresultaat van deze uitdaging dat de verschillende lokale partners tot een geïntegreerde visie komen. Dat bleek een streefdoel dat alleen haalbaar is op lange termijn. Niettemin bracht dit streven al een aantal bevindingen aan het licht.

Belang van een gedeelde visie om structureel te kunnen werken

De projecten bleven vooral inzetten op een gedeelde visie om structurele impact te creëren. VRAC wilde immers meer doen dan individuele kinderen en gezinnen helpen. De partners wilden verandering teweegbrengen in de structurele uitsluitingsmechanismen op school en in de buurt. Ze wilden leerkrachten, directies en lokale beleidsmakers bewustmaken van een aantal structurele drempels in hun organisatie en hun beleid, onder meer door hen in contact te brengen met de beleving en de levensomstandigheden van kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie.

“ Bij een leerling die heel opstandig gedrag op school vertoonde en bijna geschorst werd, bracht een gesprek met de ouders veel aan het licht. Het gezin werd bedreigd met uithuiszetting en had geen inkomen. Alle gezinsleden stonden onder enorme stress. Door systematisch 'over het muurtje te kijken', kan een school veel leren over zijn leerlingen.” (medewerker VRAC Mechelen)

Praktijkvoorbeeld uit East-Sussex

East-Sussex Community Voice (ESCV) ondersteunt mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie waardoor ook zij invloed kunnen uitoefenen op het ontwerp en de uitvoering van publieke dienstverlening. Op het vlak van onderwijs hebben ze al langer een partnerschap uitgebouwd met verschillende scholen. Via een jongerenpanel (*Youth Inspect and Advice group*) en een waaier aan activiteiten ijveren ze ervoor dat scholen ook rekening houden met de kijk van gebruikers in een kwetsbare positie. Voor de verschillende deelaspecten van het VRAC-project werkte ESCV intens samen met verschillende partners. ESCV besteedde ook veel aandacht aan het overleg met en tussen deze partners.

ESCV en haar partners werkten samen vanuit de gedeelde visie dat het belangrijk is dat jongeren en ouders zich thuis voelen op school en dat er sterke relaties ontstaan tussen scholen, gezinnen en gemeenschappen. Het netwerk deelde kennis en vaardigheden met elkaar. Dit

leidde tot concrete samenwerking, maar ook tot een beter inzicht in de situatie en tot gedeelde leerkansen. Zo ontstonden nieuwe wegen om gezinnen te ondersteunen en het onderling vertrouwen te versterken. ESCV hield gedurende het project de lijn met de gezinnen altijd heel kort en de medewerkers vroegen steeds naar hun input en ervaringen over hun aanbod en het aanbod van andere organisaties en diensten. Tijdens de laatste twee jaar van het VRAC-project werden er ook twee Feedback Events georganiseerd om andere organisaties en beleidsmakers te informeren over de initiatieven en hen nauwer te betrekken. Daarbij probeerde ESCV steeds jongeren en ouders zelf aan het woord te laten en hen expliciet te vragen naar hun ervaringen. Ook via allerhande (sociale) media probeert VRAC East Sussex hun visie zichtbaar te maken en te laten zien hoe mensen in een kwetsbare positie denken over onderwijs, hulpverlening en mentale gezondheid.

Permanente opdracht

Misschien vormt het zelfs een permanente opdracht om lokaal verbinding en afstemming te zoeken tussen bestaande visies. Partners komen en gaan, medewerkers vinden een andere job, inzichten veranderen. Het is misschien niet realistisch om te verwachten dat er een gedeelde visie kan bestaan die onveranderd zal blijven.

Een andere kanttekening is dat een gedeelde visie die organisaties verbindt, potentiële partners kan uitsluiten als die zich niet herkennen in die gedeelde visie. Wrijvingen en discussies tussen visies blijven dus waardevol. De uitdaging bestaat er dan ook in om een visiekader te ontwikkelen dat voldoende verbindt maar toch ruimte laat voor discussie en evolutie. VRAC Mechelen vond in de talentbenadering zo'n gedeeld kader.

Praktische tips en adviezen om tot een gedeelde visie te komen

1 – Maak je visie begrijpbaar, bruikbaar en concreet

Een holistische kijk op leren en ontwikkeling en een brede kijk op schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten kunnen soms vaag en abstract overkomen. Een speelse aanpak wordt dan weer niet altijd ernstig genomen. Laat je echter niet van de wijs brengen. Maak je visie tastbaar door concrete acties op te zetten. Verwoord je visie zo dat partnerorganisaties zien wat zij eraan hebben. Blijf je aanpak delen, formeel en informeel.

2 – Formuleer je visie voldoende breed

Zorg dat je visie 'vertaalbaar' is naar verschillende contexten. Je wil immers dat uiteenlopende partners ze kunnen delen. Schooldirecties, hulpverleners en jeugdwerkers moeten er in hun context mee aan de slag.

3 – Draag je visie uit

Concrete acties zijn belangrijk, maar blijf ook vertellen waarom je ze doet en welke visie erachter schuilt. Als je gaat samenwerken, bespreek dan de visies van alle partners. Organiseer vorming over theoretische modellen die aansluiten bij de visie en medewerkers kunnen inspireren.

4 – Waak over woorden

Ga zorgvuldig om met taal. Zorg ervoor dat je kinderen en jongeren en hun gezin niet herleidt tot hun leefsituatie. Blijf positieve eigenschappen en talenten benadrukken. Vermijd uitspraken die mensen beoordelen. Nodig de eindgebruikers waar mogelijk mee uit aan tafel. Medewerkers praten dan anders dan wanneer ze 'over' de doelgroep spreken.

5 – Maak verandering in de visie mogelijk

Een visie leeft en evolueert. Wees je daar van bij het begin van bewust. Benoem gaandeweg de evoluties en benoem waarom die er zijn gekomen. Zo blijft je visie bruikbaar en begrijpbaar.

5.2. Naar een geïntegreerd aanbod

De pilootprojecten ondernamen tal van acties om schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten tegen te gaan. Deze reeks van drie bouwstenen gaat over die acties en over het streven naar een geïntegreerd aanbod. Om de leereffecten uit het VRAC-project overzichtelijk te maken, trekken we in deze brochure 'actie' en 'visie' uit elkaar, maar in de praktijk gingen actie en visie hand in hand. Acties maakten de achterliggende visie tastbaar en dat bleek ook nodig om partners en gebruikers te overtuigen om mee te stappen in deze sociale innovatie.

5.2.1. Initiatief nemen: concrete acties opzetten vanuit een brede kijk

De grote noden op het terrein zetten de pilootprojecten aan tot actie. We beschrijven welke initiatieven ze in eerste instantie namen binnen de eigen organisatie. We maken daarbij een onderscheid tussen de initiatieven vanuit de vrije tijd en de acties vanuit welzijn.

DE LEERTIJD UITBREIDEN IN DE VRIJE TIJD

De acties in en vanuit de vrije tijd ontstonden uit een visie op verlengde leertijd. Het achterliggende idee is dat kinderen en jongeren ook naast de lessen op school en buiten de schoolmuren waardevolle leerervaringen opdoen. Een rijk buitenschools educatief aanbod vult het schoolse leren aan. Het biedt bijkomende leerkanalen op sociaal, emotioneel, creatief of fysiek vlak. Het creëert extra ontwikkelingskansen voor kinderen en jongeren die moeilijker aansluiting vinden bij het schoolse leren. Kinderen krijgen de mogelijkheid om andere aspecten van hun identiteit te tonen en te ontwikkelen en om vaardigheden te oefenen. Ze vinden steun bij mensen die opgroeï(d)en in dezelfde levensomstandigheden en ze krijgen ruimte om initiatief te nemen en een rol van betekenis te vervullen voor anderen. In kwetsbare buurten waar de nood aan een dergelijk aanbod groot is, ontbreekt het vaak aan dergelijke initiatieven.

Het bestaande aanbod toegankelijker maken

Verschillende pilootprojecten konden dankzij VRAC hun bestaande vrijetijdsaanbod kosteloos aanbieden en zo laagdrempeliger maken. In Norwich en in Rijsel kregen kinderen steun om hun weg te vinden naar het bestaande vrijetijdsaanbod. De medewerkers zochten op vraag van de kinderen en hun gezin naar een geschikte hobby en ondersteunden de kinderen tijdens hun (eerste) contacten met dat aanbod.

Nieuwe leerkanalen in de vrije tijd

De pilootprojecten zetten ook heel wat nieuw aanbod op. Sommige activiteiten vonden plaats op of vanuit de school, tijdens de schooluren of middagpauzes. Andere vonden plaats net na school, op woensdagmiddag of vrijdagavond. Ook in het weekend en tijdens de schoolvakanties werd er een aanbod georganiseerd. De pilootprojecten organiseerden deze activiteiten zelf of in nauwe samenwerking met externe partners. Tussen de verschillende initiatieven zagen we vier parallellen:

- De projecten organiseerden een informeel, speels en actief aanbod waarin leren en plezier maken samengaan. De pilootprojecten organiseerden avontuurlijke en sportieve activiteiten zoals kanovaren of boogschieten. Ze trokken met kinderen de natuur in, gingen tuinieren of koken. Er waren ook heel wat

creatieve activiteiten. Kinderen konden zo uitdrukking geven aan gedachten, gevoelens en ervaringen in dans, muziek, woord of beeld. Ook kregen de kinderen de kans om hun leefwereld te verbreden en plekken te bezoeken buiten de buurt waar ze wonen.

- Verschillende activiteiten ondersteunden kinderen en jongeren om hun zelfvertrouwen te vergroten en sociale contacten uit te bouwen. De actieve en ontspannen aard van de activiteiten, de meer informele begeleidersstijl en het expressieve karakter van het aanbod ondersteunden kinderen om zichzelf te uiten en contacten te leggen met anderen. De positieve ervaringen die ze zo opbouwden en de feedback van anderen versterkten deze kinderen en jongeren in hun zelfbeeld en zelfwaarde. Ze keken positiever naar zichzelf en stelden zich open voor contacten met anderen.
- Jongeren en hun ouders kregen inspraak bij de opmaak van het programma. Ze konden noden en interesses aangeven en activiteiten kiezen uit een aanbod. Het PACE-project in East-Sussex, bijvoorbeeld, was volledig gericht op co-creatie en inspraak van jongeren, met tastbare resultaten tot gevolg. In een aantal projecten namen kinderen en jongeren ook taken en verantwoordelijkheden op in de uitvoering van de activiteiten. Er waren vormen van (mede)eigenaarschap en zelforganisatie. In Norwich, bijvoorbeeld, richtten leerlingen de Refreshers-club op om hun medeleerlingen te ondersteunen tijdens de examens. In het volgende hoofdstuk gaan we hier dieper op in.
- Plezierige en ontspannen activiteiten boden ook een kans om meer ernstige onderwerpen aan te snijden, op het tempo van de jongeren zelf. De Refreshers-club (Norwich) bood niet alleen een plek om te praten, te eten, te relaxen en spelletjes te spelen. Er was ook ondersteuning rond examenstress, leerstrategieën, welzijn en loopbaanadvies. De Girlz Lounge in Leiden bood de deelnemers een veilig klimaat om met elkaar te praten over onderwerpen zoals identiteit of zelfbewustzijn.

In deze fase van 'initiatief nemen' staan de activiteiten nog op zichzelf en vaak naast school en buurt. Jongeren blijven onder elkaar en vinden zo een plek waar ze zich veilig voelen. Het versterken van de band tussen de kinderen en jongeren onderling staat centraal. In een volgende fase verbinden de projecten die initiatieven in de vrije tijd meer uitgesproken met het leren op school, met de buurt en met welzijn en hulp.

EEN LAAGDREMPELIG WELZIJNSAANBOD

Ook de pilootprojecten die vanuit het domein welzijn werkten, leverden in deze fase verschillende inspanningen om de bestaande hulpverlening toegankelijker te maken en bijkomende hulp te bieden. Dankzij VRAC konden de pilootprojecten kosteloos hulp bieden en sneller voor een basisondersteuning zorgen. Hierdoor kon men vermijden dat problemen escaleerden en bleven wachtlijsten beperkt.

Het belang van een laagdrempelig aanspreekpunt

Verschillende pilootprojecten werkten met een laagdrempelig aanspreekpunt. De meerwaarde van deze aanpak toonde zich op een aantal vlakken:

- Deze medewerkers konden 'outreaching' werken en persoonlijke contacten leggen met kinderen en gezinnen. Ze waren vlot bereikbaar en gaven abstracte diensten een concreet gezicht.

■ ■ *Het feit dat we mobiele telefoonnummers hebben, maakt het contact heel eenvoudig. We zijn rechtstreeks bereikbaar. Het kind wordt dus niet doorverwezen naar het CMPP, wat een soort vaag letterwoord is, maar naar Stéphan of Félicien, en dit door partners die ons kennen. En dat was echt een drijvende kracht. Daarnaast reageerden we ook op alles. We hebben nooit iemand afgewezen. We gingen altijd naar het kind en zijn/haar familie om te zien of we iets konden doen. Als gevolg daarvan hebben wij een aantal zeer moeilijke situaties kunnen herstellen. We hebben altijd in de frontlinie gestaan en dat is ook echt logisch. Wat er ook gebeurt, je moet erheen gaan.” (medewerker CMPP, VRAC Lille)*

■ ■ *Een leerlingbegeleider vertelde me dat ze maar geen contact kreeg met een mama. Toen heb ik voorgesteld: zal ik er eens langsgaan? Die ouders bleken te werken in een winkeltje hier om de hoek. Dus ik ben naar het winkeltje gegaan. De mama is dan iemand gaan halen om te vertalen en uit het gesprek bleek dat ze analfabeet was. Ik heb alle info doorgespeeld aan de leerlingbegeleider en nu gaat die even langs in het winkeltje als ze de mama wil spreken want de mama kan de brieven van de school niet lezen.” (medewerker VRAC Mechelen)*

- De medewerkers kregen tijd en ruimte om te luisteren naar de kinderen en hun gezin, om een band op te bouwen en vertrouwen te winnen. Die relatie vormde de basis van de begeleiding.

Praktijkvoorbeeld uit VRAC ACS Watrelos

Het gemeenschapscentrum in Watrelos werkte samen met N'joy, een groep jonge acteurs en kunstenaars. Zij kwamen langs in het centrum om theateervoorstellingen te maken waarin kinderen konden praten over de problemen waar ze op school, thuis of in de buurt mee te maken kregen (pesterijen, beeldschermverslaving, eenzaamheid...). Samen met de maatschappelijk werkers hielpen de acteurs de kinderen om uit te drukken hoe ze zich voelden en om te praten over dingen die belangrijk voor hen zijn. Als afronding maakten de kinderen zelf een kleine voorstelling.

SEVE, een andere partner, ontwikkelde workshops over filosoferen met kinderen. Deze workshops droegen bij tot de ontwikkeling van het kritisch denken. Als kinderen de kans kregen, bleken ze in staat om hun eigen mening te vormen en die met anderen te delen. Ze leerden hun mening onder woorden brengen en luisteren naar de gedachten van anderen. Zo leerden ze om weerstand te bieden aan de verleidingen van te eenvoudige of kant-en-klare verklaringen, dogma's of vooroordelen. Ze maakten eveneens kennis met de grondslagen van communicatie zonder geweld en leerden vertrouwen hebben in zichzelf en de anderen.

Tijdens de sessies observeerden de vaste medewerkers de deelnemende kinderen, zo'n tien per bijeenkomst. De begeleiders zagen de kinderen openbloeien doorheen de sessies. Eén jongen was bijvoorbeeld erg verlegen en kampte met een laag zelfbeeld. In het begin van de sessies kwam hij nauwelijks tussen. Maar hij kreeg verschillende kanalen aangeboden om zich uit te drukken en na verloop van tijd nam hij vaker het woord. Nadien ging hij ook in de andere vrijetijdsactiviteiten vlotter de interactie aan met zijn leeftijdsgenoten.

Praktijkvoorbeeld uit VRAC Lille

In Lille werkten twee deelprojecten van Afeji mee aan VRAC: SESSAD en CMPP. SESSAD zette van meet af aan in op het wegwerken van de wachtlijst. De projectmedewerker zocht contact met de gezinnen die al het langst op de wachlijst stonden en/of waar de kans op voortijdig schoolverlaten het hoogst was. Toch werd hij niet altijd met open armen ontvangen. Veel gezinnen waren moe door de voortdurende strijd om toegang te krijgen tot de gepaste hulp. Als er dan plots iemand opdook die hulp aanbod, waren gezinnen op hun hoede.

In de eerste contacten kwam er ook woede naar boven over het systeem. Er was veel leed en weinig vertrouwen in de samenleving en haar instellingen. De vele wachtlijsten, samen met de grote 'caseload' van zorgkundigen, hadden een ontmoedigende invloed op deze gezinnen. Ze voelden zich aan hun lot overgelaten of amper geholpen. De bestuurlijke afbakening in regio's en departementen zorgde er bovendien voor dat de hulp niet altijd de mensen bereikte die op de grens woonden van een afgebakend gebied. Zo ontstonden er blinde vlekken met nauwelijks hulpverlening. SESSAD engageerde zich om ook naar die plaatsen te gaan die andere organisaties uit praktische overwegingen links lieten liggen.

Het CMPP wilde in eerste instantie inzetten op het uitbouwen van een netwerk. Bij de start van het project

hebben ze alle relevante partners in kaart gebracht en verschillende bijeenkomsten georganiseerd. Ze hoopten om snel tot een overeenkomst te komen met verschillende grote onderwijsinstellingen, maar dat was geen groot succes. Ze werden beleefd uitgenodigd op de koffie, maar daar bleef het bij. Na de eerste lockdown tijdens de coronapandemie besloot men om opnieuw bijeenkomsten te organiseren met de scholen. Deze keer met medewerkers op de eerste lijn: schoolverpleegkundigen, sociale diensten... Ook dit leverde niet de gewenste overeenkomsten op, maar het team kreeg wel bruikbare feedback. Een verpleegster vroeg zich af: *'Zal dit de wachtlijsten in de zorg verkleinen?'*

Na bijna twee jaar van vruchteloze pogingen om een netwerk uit te bouwen en overeenkomsten te sluiten met partners, besloot het CMPP om het roer om te gooien. Er werd beslist om een concreet aanbod te creëren voor een 40-tal kinderen die moeilijkheden ondervonden op school. Deze koerswijziging zorgde ervoor dat het CMPP concreet van start kon gaan met een groep kinderen, onder begeleiding van een educatief medewerker. Toch wierp de intense investering in een netwerk z'n vruchten af. Het VRAC-project kreeg steeds meer doorverwijzingen, zeker naarmate het duidelijker werd hoe de aanpak op maat concreet vorm kreeg.

“ Waar ik me op zal concentreren, is de relatie. Als we het niet eens zijn over de doelstellingen (van de aanpak), mag de relatie niet verbroken worden. Zodra we het eens zijn over de eerste doelstellingen, gaan we van start. Zelfs als ze voor mij geen prioriteit zijn, maar wel voor het gezin. Voor mij is het belangrijk dat het contact en de band tot stand komen. En daarna zien we wel hoe het verder gaat.” (medewerker SESSAD, VRAC Lille)

- Omdat de medewerker niet gebonden was aan een afgebakend aanbod, was er meer ruimte om te vertrekken vanuit de vraag. De medewerkers keken met een brede, holistische bril naar de kinderen en hun gezin, naar noden en kansen op verschillende levensdomeinen.

■ *Als een jongere dreigt uit te vallen op school, wordt er een dossier samengesteld en biedt men de jongere een traject aan om een aantal thema's op te nemen. Als ik dat dossier door een VRAC-bril bekijk, dan zie ik meer ondersteuningsvragen dan voor de jongere alleen. Ook het gezin of de leerkrachten kunnen misschien steun gebruiken. Ik probeer dan bijkomende ondersteuning te zoeken binnen de bredere sociale kaart. Zo versterken we de jongere, maar ook de contexten rond die jongere.” (medewerker VRAC Mechelen)*

- Vrijtijdsvragen, die door sommige hulpverleners al snel als minder essentieel worden bestempeld, werden toch ernstig genomen. En ook al loopt het moeilijk op school, de medewerkers richten daar niet altijd hun (grootste) aandacht op.

■ *De kinderen komen omwille van moeilijkheden op school. Wij zien hen niet alleen als leerling. We vragen hen: ‘Wie ben jij? Wat wil je doen?’ En de scholen vragen: ‘wanneer gaat hij/zij opnieuw studeren?’ We proberen ons niet teveel te richten op het schoolse functioneren. Soms geven scholen ons het rapport mee. Ik neem het beleeft aan, maar ik ben niet geïnteresseerd in de cijfers.” (medewerker CMPP, VRAC Lille)*

■ *Wij gaan uit van het principe dat wanneer een kind zich beter voelt en de zorg en nodige buitenschoolse ontwikkelingskansen krijgt die het nodig heeft, dit zijn weerslag zal hebben op zijn studeren en op school.” (medewerker SESSAD, VRAC Lille)*

- Vanuit die tussenpositie zochten de medewerkers naar concrete oplossingen. Ze namen een bemiddelende rol op tussen het gezin en het bestaande hulpverleningsaanbod. Soms namen ze de zoektocht naar hulp (even) over. Waar mogelijk, zetten ze de gezinnen op weg, maar lieten ze hen wel verder de nodige hulp zoeken.

■ *Vaak is het de familie die de stappen zet. Met mijn kennis van het aanbod kan ik familie adviseren om op de juiste deur te kloppen en de juiste persoon op het juiste moment te vinden voor het juiste antwoord.” (medewerker SESSAD, VRAC Lille)*

- De aanspreekpunten bewaakten voortdurend de link tussen welzijn en onderwijs en vice versa. Ze vormden de verpersoonlijking van deze band. Tijdens overleg waar de problematiek op school centraal stond, legden ze een verband met welzijnsthema's en omgekeerd hielden ze op een overleg van welzijn steeds het onderwijs van de kinderen mee in het oog. Door op het snijvlak van beide werelden te werken, konden de aanspreekpunten welzijn én onderwijs onder de aandacht brengen en houden in contexten waar één van beide domeinen misschien sneller naar de achtergrond zou verdwijnen.

Ook de pilootprojecten die vanuit welzijn werken, merkten in deze fase een vrij grote afstand tussen hun aanbod en dat van andere partners die betrokken zijn bij de ontwikkeling van kinderen. Scholen verwijzen bijvoorbeeld door, maar hebben niet de tijd of de ruimte om samen te werken. Ook zien scholen niet altijd hun aandeel in de moeilijkheden van de leerling en in de oplossing ervan.

“Zorg, onderwijs, thuis, vrije tijd, alles is erg gecompartmenteerd. En er is geen gemeenschappelijk project. Vanuit Wraparound Care proberen we dit te realiseren, maar het is moeilijk om met de partners samen te werken aan een gemeenschappelijk doel.” (medewerker CMPP, VRAC Lille)

5.2.2. Interactie aangaan: wanneer mijn actie jouw werk versterkt, en omgekeerd

Zowel vanuit vrije tijd als vanuit welzijn stond het extra aanbod initieel grotendeels los van de bestaande dienstverlening. De pilootprojecten gingen aan het werk om die kloof te dichten.

VANUIT VRIJE TIJD

Vrijtijdsorganisaties boden na de schooltijd een waardevol educatief aanbod. Toch bleef de interactie tussen school en vrije tijd beperkt. Scholen maakten promotie voor het aanbod, verwezen kinderen door, stelden hun gebouw ter beschikking en/of maakten soms ook lestijd vrij. Maar verder besteedde de school niet zoveel aandacht aan wat de kinderen leerden in hun vrije tijd en hoe ze zich daarbij ontwikkelden. Leerkrachten gaven aan dat ze het erg druk hebben. Schooldirecties moedigden de interactie niet aan en hielden ze soms af uit vrees dat hun team zou overbevoerd worden.

“Een school heeft als traditie dat kinderen thuis iets knutselen voor een ander kind uit de klas en er een gedichtje bij verzinnen. Niet alle kinderen slagen hierin en dan staan ze daar met lege handen. We hebben aan de leerkrachten gevraagd om ons een lijstje te bezorgen van leerlingen die er thuis niet aan toe komen om een geschenkje en een gedichtje te maken zodat wij die kinderen extra kunnen ondersteunen. Maar dan krijgen we dat lijstje niet en moeten we er weer even achteraan. En dan denken wij, maar we bieden je toch een mooie dienst aan. Waarom grijp je dat dan niet aan met beide handen? Uit tijdgebrek denk ik.” (medewerker SOL, VRAC Leiden)

Praktijkvoorbeeld uit VRAC East-Sussex

East-Sussex Community Voice (ESCV) werkte voor het programma *Smooth Moves* samen met Priority 1-54, een organisatie die creatieve workshops en vormingen aanbiedt over thema's als pesten, eenzaamheid bij jongeren, veiligheid online, enz. *Smooth Moves* ondersteunde een dertigtal kinderen uit zes scholen bij hun overstap van het lager naar het secundair onderwijs. Die overgang is een spannende fase in het leven van kinderen. Er zijn nieuwe dingen om van te genieten zoals nieuwe vrienden, nieuwe lessen en meer onafhankelijkheid. Maar sommige kinderen en hun ouders maken zich ook zorgen. *Smooth Moves* maakte deze zorgen bespreekbaar.

Smooth Moves werd mee uitgedacht door kinderen en jongeren via een jeugdadviesgroep. Tijdens creatieve workshops praatten kinderen over waar ze zich zorgen om maakten en waar ze naar uitkeken. Er werden ook probeersessies en een driedaags zomerkamp georganiseerd. Ook het schoolpersoneel, praktijkwerkers en ouders kregen vorming over dit thema. Tot slot gaf Priority 1-54 een vorming aan leerlingen van 12 tot 14 jaar om overgangsambassadeur te worden. Deze overgangsambassadeurs zorgen ervoor dat nieuwe leerlingen zich veilig, gewaardeerd, gerespecteerd en thuis voelen in hun eerste jaar op de secundaire school.

Priority 1-54 bracht hun aanpak in beeld met een aantal sprekende filmpjes. Ook is hun werk-materiaal gratis te downloaden via deze link: <https://priority154.com/resources/transition/>

Sommige vrijetijdsorganisaties zoals ASCW in Wattlelos en SOL in Leiden gebruikten een instrument om in kaart te brengen wat kinderen leerden in hun aanbod, maar konden hierover niet echt een gesprek aangaan met de school. VRAC Mechelen gebruikte talent als invalshoek om een verbinding te creëren tussen het leren op school en in de vrije tijd. Ze organiseerden talentevenementen op school om kinderen in contact te brengen met verschillende beroeps- en studiekeuzes. Maar ook dit aanbod voltrok zich parallel aan het schoolse aanbod.

Verscheidende pilootprojecten ontwikkelden een aanbod om kinderen en hun gezin te ondersteunen in de overgang tussen lagere school en secundair onderwijs. Met dit aanbod zetten de projecten een eerste stap naar een betere samenwerking met de scholen. Scholen ondervonden de meerwaarde van een samenwerking met een externe partner en via het project konden de partners ook een inbreng geven aan scholen over manieren om de overgang voor kinderen en hun ouders te vergemakkelijken.

MAP (Norwich) en SOL (Leiden) namen ook enkele lessen voor hun rekening. Op uitnodiging van de leerkrachten kwam MAP in de klas met lespakketten over mentaal welzijn. Dit ging van eenmalige workshops tot langer lopende lessenreeksen. MAP was ook aanwezig op school wanneer de leerlingen hun resultaten ontvingen. Om mee te vieren, om te troosten maar ook om te praten over de volgende stap in hun opleiding. SOL liet kinderen van 11 en 12 jaar kennismaken met het curriculum van het secundair onderwijs. Met jongeren van 15 tot 16 jaar werkte SOL tijdens de schooluren aan schoolmotivatie.

Sommige vrijetijdsprojecten slaagden erin om bruggen te bouwen tussen kinderen en de buurt. Het PACE-project van VRAC East-Sussex zette kinderen en jongeren aan om vrijwilligerswerk te doen in de buurt en SAAMO in Mechelen zette twee deelprojecten op om kinderen en jongeren inspraak te geven bij de ontwikkeling van hun wijk. Dit laatste project beschrijven we uitgebreid in het hoofdstuk over participatie en co-creatie.

VANUIT WELZIJN

Inzetten op de verbinding tussen welzijn en school

Ook de projecten die vertrokken vanuit welzijn hadden het niet gemakkelijk om hun aanpak te verbinden met de aanpak op

Praktijkvoorbeeld uit VRAC Mechelen

In VRAC Mechelen hebben verschillende organisaties en professionals zich verenigd in Het Mechelse netwerk nieuwe autoriteit in de wijk. Dit netwerk inspireerde professionals vanuit de kaders van Nieuwe Autoriteit (Haim Omer) en bracht hen samen in een intersectoraal netwerk om kinderen, jongeren en gezinnen integraal te ondersteunen. Een tweedaagse training die halfjaarlijks werd aangeboden, is het startpunt voor alle partners. Vanuit de basishouding, de uitgangspunten en principes van Nieuwe Autoriteit creëerde het netwerk een gemeenschappelijke taal en mindset om intersectoraal en integraal samen te werken.

Daarnaast faciliteerde VRAC Mechelen maandelijkse intervisiemomenten en supportersmeetings op vraag van de partners. Bij een concrete vraag om steun riep VRAC Mechelen partners bijeen in een supportersmeeting om de partner in nood concreet bij te springen. Het netwerk was in Mechelen ook verbonden aan NETSTERK, een lokaal en laagdrempelig aanspreekpunt voor alle professionals die zich zorgen maakten over kinderen, jongeren en gezinnen. Een medewerker van VRAC Mechelen lichtte de waarde toe van het netwerk, de intervisies en de supportersmeetings:

“Vandaag telt het netwerk meer dan 130 Mechelse professionals (zorgleerkrachten, maatschappelijk werkers, jeugdwerkers, wijkagenten, ...) die een gemeenschappelijke taal spreken die hen verbindt, namelijk Nieuwe autoriteit. Op onze maandelijkse intervisiemomenten en supportersmeetings stelt iedereen zichzelf de vraag ‘Wat kan ik voor jou betekenen?’ Van een luisterend oor tot samen aan de slag gaan op elkaars werkvloer. Het netwerk brengt partners vanuit school, buurt en thuiscontext samen vanuit een positieve en gelijkwaardige positie en zet in op deze relatie. Als je elkaar en elkaars professionele context beter begrijpt, kan je sneller en gerichter beroep doen op elkaar en wordt samen zorg dragen voor kinderen, jongeren en gezinnen ook haalbaar in de praktijk. De concrete voorbeelden in Mechelen bewijzen dat ondertussen.” (medewerker VRAC Mechelen)

school. In principe werkten ze nauw samen met één of meerdere scholen. Maar in de realiteit werkten ook zij vaak in aparte werelden met weinig raakvlakken tussen beide. De pilootprojecten namen initiatief om die kloof tussen welzijn en school te dichten. In Leiden bijvoorbeeld bracht PIT, samen met de Universiteit van Leiden, de talenten en kwaliteiten van het kind in kaart. Op basis hiervan stelde de PIT-coach een plan op in samenwerking met het kind, de ouders en de school. Na een half jaar werd dit plan geëvalueerd, bijgesteld of afgerond.

PIT ging ook met de leerkrachten aan de slag. Daarbij was het belangrijk om preventief te kunnen werken. Soms zagen de ouders (nog) geen moeilijkheden. De leerkrachten konden echter niet het onderwijs bieden dat ze wilden. In Leiden maar ook in Rijsel benadrukte men het belang om op tijd in te grijpen.

■ *Het kan soms helpen om aan leerkrachten te vragen: ‘Kun je de kwaliteiten van het kind benoemen?’. Soms moet een leerkracht dan toegeven: ‘Daar zijn we nog lang niet aan toegekomen.’ En dan is het nog maar de vraag of de leraar het nog kan opbrengen om in dit kind te investeren. Want dat vragen we wel van tevoren. We zeggen, ‘Luister. We komen en we willen input leveren. Maar dan vragen we wel iets van de school en vanuit de leerkrachten.’” (medewerker PIT, VRAC Leiden)*

■ *Als er een gebrek is aan begrip tussen het gezin en de school, of als de relatie tussen het gezin en de school gecompliceerd is, dan kan men via het VRAC-project opnieuw contact maken en samenwerken. Met het kind en voor het kind. Dat is belangrijk om een breuk te vermijden en te voorkomen dat het kind van school verandert of dat de situatie uit de hand loopt.” (Enseignant référent* uit Rijsel)*

De medewerkers van het CMPP in Rijsel stelden vast dat scholen het gedrag dat ze als moeilijk ervaren, soms te snel toeschrijven aan individuele, psychische problemen. Kinderen krijgen soms snel een label toegewezen en worden doorverwezen naar gespecialiseerde hulp van een psychiater of een psycholoog. Zeker als kinderen agressief worden naar leerkrachten of medeleerlingen, wil de school hen niet meer verwelkomen. Een diagnose is vaak ook een manier om de nodige hulp te verkrijgen, ook al is dat label niet terecht. Jongeren kunnen ook schoolmoe zijn, in de verkeerde richting zitten, veel moeilijkheden hebben thuis, weinig aansluiting vinden met klasgenoten of het gevoel hebben dat hun opvattingen en ideeën niet gewaardeerd worden. Er zijn allerlei redenen voor weerbarstigheid en er is niet altijd individuele, psychologische hulp nodig.

Een netwerk dat ondersteunt tot op de werkvloer

Om gezinnen en scholen beter te kunnen ondersteunen, zetten de pilootprojecten ook in op de onderlinge samenwerking en netwerkvorming tussen welzijnsdiensten. Ze gebruikten hiervoor dezelfde werkvormen als die om tot een gedeelde visie te komen. Ze organiseerden overleg, uitwisseling en ontmoetingen tussen partners en zetten vorming en training op om tot een gedeeld referentiekader te komen. Over de projecten heen zijn er een aantal factoren die een invloed hebben op het succes van deze netwerkvorming.

- Een netwerk uitbouwen, vergde verschillende competenties en aangehouden inspanning van de projectcoördinatoren. Zij vormden een brug tussen vraag en aanbod maar hun rol ging verder dan mensen warm doorverwijzen naar de gepaste hulp. Het was ook hun job om concrete samenwerking

* Een enseignant référent is de belangrijkste contactpersoon voor kinderen met een handicap en hun de ouders met betrekking tot alles wat met onderwijs te maken heeft. Ze fungeren als schakel tussen de gezinnen en alle professionals die de leerling met een handicap gedurende zijn hele schoolcarrière ondersteunen.

tussen organisaties te bevorderen. Coördinatoren belichaamden de visie van het VRAC-project en slaagden erin om deze toe te passen in de dagelijkse praktijk en over te brengen op de partners binnen het samenwerkingsverband. Sommige coördinatoren en hun medewerkers moesten nadrukkelijk wijzen op de urgentie van de situatie en op de nood om de dienstverlening te verbeteren.

- Een lokale overheid beschikte over een groter mandaat om netwerkvorming en samenwerking aan te sturen en faciliteren. Een organisatie uit het middenveld beschikte als één van de vele partners niet altijd over de autoriteit om gelijk(w)aardige partners op dezelfde golflengte te brengen.
- Ook de schaal van opereren speelde een rol: binnen een relatief kleine stad of gemeente was het soms gemakkelijker om een netwerk te vormen. In een grote gemeente of regio was het moeilijker om samenwerking te faciliteren over buurten, wijken, geografisch afgebakende departementen en regio's heen.
- De mate waarin een netwerk *werkte* en een tastbare meerwaarde opleverde voor de praktijk, speelde ook een rol in de uitbouw van de samenwerking. Het bleek belangrijk om meer te doen dan elkaar tips en adviezen te geven, maar om elkaar daadwerkelijk te hulp te komen en concrete taken van elkaar over te nemen. Het Mechelse netwerk NETSTERK zette hier sterk op in.

Interactie tussen welzijn en vrije tijd

In de verschillende VRAC-projecten waren er zeker links tussen welzijn en vrije tijd. Welzijnsthema's kwamen ter sprake tijdens activiteiten in de vrije tijd en hulpverleners zochten ook actief naar een vrije-tijdsbesteding als deel van hun ondersteuning. Toch waren er weinig voorbeelden van een meer intense samenwerking tussen welzijn en vrije tijd. Zeker wanneer de pilootprojecten deze twee werkpakketten toewezen aan verschillende partners uit verschillende domeinen, leek dit de samenwerking te bemoeilijken.

5.2.3. Naar een geïntegreerd aanbod

De ambitie van VRAC was integratie: een geïntegreerd educatief aanbod met partners uit onderwijs en vrije tijd en een eerstelijnswelzijnsteam dat scholen en gezinnen op een geïntegreerde manier ondersteunt. Met hun grote inzet en creativiteit, wisten de pilootprojecten te zorgen voor diverse vormen van ontmoeting, uitwisseling en afstemming tussen verschillende diensten en partners. De doelstelling van integratie werd niet volledig bereikt. We zien een aantal factoren die integratie hebben bemoeilijkt.

De coronacrisis strooide roet in het eten. Door de verschillende lockdowns en coronamaatregelen konden activiteiten, ontmoetingen en trainingen niet doorgaan. Activiteiten en afspraken werden zoveel mogelijk digitaal georganiseerd. Maar de fysieke afstand knaagde aan de motivatie om intensief samen te werken. Terwijl de eerste lockdown nog een boost gaf aan de onderlinge samenwerking, plooiden organisaties zich na verloop van tijd steeds meer terug op de eigen organisatie.

Los van corona had de realisatie van een geïntegreerd aanbod ook te kampen met verschillende kokers en barrières die samenwerking in de weg stonden. We zagen vier soorten barrières:

- Kokers en barrières binnen organisaties, tussen medewerkers met verschillende visies, overtuigingen, expertise, taakinvingingen, projecten, doelstellingen en belangen
- Wettelijke kokers en barrières die de bewegingsruimte van organisaties beperken (wettelijk afgeba-

kende opdrachten, mandaten, subsidie-overeenkomsten) en geografische afbakeningen (grenzen aan werkingsgebied, bevoegdheid)

- Kokers en barrières tussen organisaties in dezelfde sector: verschillen in visie en aanpak maar ook concurrentie tussen organisaties
- Kokers en barrières tussen verschillende sectoren: met als gevolg een beperkte kennis van elkaars werking, minder erkenning voor de meerwaarde van elkaars aanpak, verschillende visies en expertises over de thematiek, aandacht voor het bewaken van de eigen positie en concurrentie tussen (grote en kleine) spelers in het terrein

'IT TAKES TIME TO BUILD A VILLAGE'

Toch bleven de pilootprojecten een geïntegreerde dienstverlening als ideaalbeeld behouden en vormde het de horizon voor hun inspanningen. Verwijzend naar de titel van het project menen we dat de looptijd van het pilootproject te kort is gebleken om het ideaalbeeld (volledig) te realiseren.

Verskillende gesprekken met de projectmedewerkers en de voornaamste partners maakten duidelijk dat tijd een belangrijke voorwaarde is om bestaande netwerken aan te spreken, nieuwe contacten te leggen en vertrouwen op te bouwen met de verschillende stakeholders.

PARALLELEN MET ANDERE PROJECTEN

VRAC is niet het enige project dat inzet op een geïntegreerde dienstverlening. We zien parallellen met andere programma's waarin geëxperimenteerd wordt met de integratie van verschillende vormen van hulpverlening voor het gezin in één plan. We leren uit deze programma's dat de integratie op twee verschillende manieren vorm krijgt. Sommige samenwerkingsverbanden detacheren hulpverleners naar een nieuw intersectoraal team, met een eigen werkplek, waar ze de aanmeldingen ontvangen, bespreken en begeleiden*. In andere samenwerkingsverbanden blijven de organisaties zelf de gezinnen begeleiden binnen het eigen aanbod. Het intersectoraal teamoverleg bestaat dan uit intervisie en afstemming tussen diensten.

Uit een interview met Bie Melis die deze samenwerkingsverbanden bestudeerde, leerden we dat beide systemen hun voor- en nadelen hebben. Werken in één team versterkt de interdisciplinaire samenwerking, maar zorgt er wel voor dat het nieuw gecreëerde team meer op eigen houtje gaat werken en dat er minder informatie terugvloeit naar de organisaties uit het samenwerkingsverband. De voor- en nadelen van de andere optie lopen in de tegenovergestelde richting. De samenwerking verliep stroever, maar had wel meer impact op de reguliere werkingen in het samenwerkingsverband.

De weg naar integratie is aangevat, op meerdere fronten. Wel is er nog een weg te gaan om kokers en barrières te doorbreken en goede systemen te vinden die samenwerking optimaliseren en een evenwicht kunnen creëren tussen een intensieve samenwerking aan de ene kant en voldoende terugvloeiing naar de kernwerkingen aan de andere. Verder onderzoek en praktijkontwikkeling zijn nodig om deze evolutie in gang te houden en te beschrijven.

* Serrien, L. (2021). 'Eén gezin, één plan' gaat met hele gezin aan de slag. <https://sociaal.net/achtergrond/een-gezin-een-plan/>

Praktische tips en adviezen om tot een geïntegreerd aanbod te komen

1 – Geef mensen tijd, ruimte en mandaat

Een geïntegreerd aanbod tot stand brengen is een werk van lange adem. De medewerkers die dit proces opvolgen en aansturen hebben voldoende ruimte nodig in hun takenpakket. Dit is geen job die je er even bij neemt. Ze hebben ook nood aan een perspectief op lange termijn. Waak erover dat ze voldoende mandaat hebben om de werking van organisaties op elkaar af te stemmen.

2 – Start met een grondige omgevingsanalyse

Breng de problematiek in kaart met cijfers maar ook met getuigenissen van kinderen, ouders of leerkrachten. Neem je tijd om alle betrokkenen grondig te bevragen. Maak een overzicht van alle potentiële partners en hun aanbod. Benoem de kokers en barrières die samenwerking in de weg staan. Ga na of je partners kunt verbinden in een gedeelde analyse.

3 – Ga op zoek naar gedeelde doelen

Formuleer doelstellingen die partners met elkaar delen: 'Wat willen we samen bereiken?' 'Hoe kan ieder vanuit zijn eigen expertise bijdragen tot het realiseren van dit doel?' Vertrek vanuit de overtuiging dat iedereen het beste voor heeft met kinderen en jongeren.

4 – Maak de meerwaarde van samenwerking snel tastbaar in concrete acties

Zeg niet aan anderen wat ze moeten doen, maar doe het samen met hen. Door voldoende snel in te zetten op concrete acties, maak je de bijdrage van verschillende partners meteen duidelijk. Je toont dat het netwerk *werkt*.

5.3. Participatie en co-creatie

Een derde en laatste uitdaging van de pilootprojecten was om hun aanbod vorm te geven in samenspraak en co-creatie met kinderen, jongeren en hun ouders. Op die manier ontstond er een betere dienstverlening, die rekening hield met de leefwereld van de eindgebruikers.

Zeker omdat organisaties evolueerden naar een meer geïntegreerde visie en dienstverlening vormde participatie een belangrijk aandachtspunt. In het integratieproces besteedden professionals immers veel aandacht aan onderlinge afstemming en overleg. Een reëel risico was dat ze gaandeweg de eindgebruiker uit het oog zouden verliezen en zouden evolueren naar gestandaardiseerde en uniforme formats en procedures. Daarom is het belangrijk om in een integratieproces extra aandacht te hebben voor de participatie en co-creatie van de eindgebruikers.

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe de pilootprojecten de participatieprocessen aangepakt hebben. We doorlopen opnieuw de verschillende stappen: initiatief nemen, interactie aangaan en integreren. In elke stap belichten we de acties die de pilootprojecten hebben opgezet vanuit vrije tijd en vanuit welzijn.

5.3.1. Initiatief nemen samen met kinderen, jongeren en hun ouders

VANUIT VRIJE TIJD

In de vrije tijd werd participeren in eerste instantie opgevat als *deelnemen*. Sommige pilootprojecten brachten kinderen en jongeren in contact met het bestaande aanbod en probeerden drempels voor deelname te verlagen. Ze zochten naar een lokale sportclub of een hobbyvereniging die beantwoordde aan de interesses van het kind. Ze begeleidden ook de kinderen in hun eerste contacten met dat aanbod.

De pilootprojecten zetten daarnaast zelf een bijkomend aanbod op. Zoals we eerder beschreven, is dit aanbod in de vrije tijd belangrijk om kinderen extra ontwikkelingskansen te bieden. In kansarme buurten ontbreekt het vaak aan een vrijetijdsaanbod dat een verbinding legt met het leren op school. In Mechelen werkte VRAC bijvoorbeeld mee aan de Zomerschool, een initiatief om kinderen en jongeren extra leer-kansen te bieden tijdens de zomermaanden.

Kinderen, jongeren en hun ouders kregen inspraak bij de invulling en de organisatie van dat aanbod. Begeleiders gingen op huisbezoek of legden een vragenlijst voor. Ze polsten naar de noden en wensen van de kinderen en hun gezin en stemden daar hun aanbod op af. In East-Sussex, bijvoorbeeld, gaf een adviesgroep van jongeren input bij het uitwerken van een aanbod over de overgang tussen lagere school en secundair onderwijs.

Gaandeweg werden kinderen en jongeren meer mede-eigenaar van het vrijetijdsaanbod. Participeren werd dan *deelhebben*. Ze namen zelf taken en verantwoordelijkheden op in de organisatie van het aanbod en stuurden de organisatie mee aan. MAP in Norwich en SOL in Leiden, bijvoorbeeld, wilden een open en veilige plek creëren voor jongeren. Na verloop van tijd gaven de deelnemers zelf invulling aan de thema's die er besproken werden en de acties die werden opgezet.

Praktijkvoorbeeld uit VRAC Leiden

SOL organiseerde in Leiden een naschools aanbod voor meisjes van acht tot twaalf jaar, de Girlz Lounge. De 'meiden', zoals ze worden genoemd, ontmoetten elkaar meteen na school, aten samen, praatten bij en deden activiteiten samen, op eigen initiatief of op voorstel van de begeleiding.

"Je leert eerst de meiden kennen, dan breng je ze binnen, en je doet iets leuks, want daarmee verbind je. Maar na een tijd wil je wel iets bereiken. Het is niet alleen maar dat wij meiden bij elkaar hebben. Je wilt ook dat ze spelenderwijs weerbaarder worden. Ik stop dan ook meer tijd in individuele gesprekken met de meiden. Meer dan mijn collega's die een gelijkaardig aanbod organiseren." (medewerker SOL, VRAC Leiden)

De begeleiding bevorderde de groepsdynamiek en de samenhang tussen de deelnemers, maar veel hing ook af van hoe het klikte tussen de deelnemers.

"Ik ben wel trots op mijn meiden. Als ze straks binnenkomen, word ik er blij van. Ze verschillen van leeftijd en toch gaat het helemaal goed. Cultuur, geloof, het maakt allemaal niet uit. Het is allemaal oké, het is een veilige situatie. Soms eventjes een ruzietje of een opmerking hier en daar, maar er is een veilige sfeer en we praten over gevoelens en vriendschappen." (medewerker SOL, VRAC Leiden)

Vanuit die veilige sfeer ondersteunden ze de deelnemers om open met elkaar te praten.

"Mijn collega had aan de meiden gevraagd hoe ze zich voelden. Allemaal liepen ze een beetje vast omdat ze

dachten: 'Hoe zeg ik dat?'. Dan krijg je vaak een feitelijk antwoord. Een meisje zei ineens: 'Ik voel me verdrietig' en moest toen een beetje huilen. Het viel op hoe moeilijk ze het vond om dit te benoemen. We besloten om de vraag 'hoe voel je je vandaag' erin te houden, iedere week. Die levensvaardigheden bespreek je niet op school. Daar praat je niet over hoe het leven werkt. En ouders doen dat ook niet altijd. Dan is hier een plek waar het wel kan, met de steun van een tool van de hogeschool die daar dan onderzoek naar doet. Ik denk dat hier zo mooi verbinding wordt gemaakt en dat vind ik echt iets wat overal wel mag plaatsvinden." (medewerker SOL, VRAC Leiden)

De begeleiding ging ook na of ze acties moest koppelen aan de verhalen van de jongeren, met respect voor hun aanvoelen en tempo. Ze ondersteunden kinderen individueel maar ook als groep.

"We beginnen altijd met een lunch en dan komen allemaal verhalen naar boven. Dan komt er zo een verhaal over pesten. Er zijn een paar meiden in onze groep die gewoon wekelijks flink gepest worden. Waarom weten we niet eens, maar het gebeurt. We bieden een luisterend oor en een veilige omgeving, maar nu zitten we ook te kijken hoe we iets extra's kunnen bieden door misschien te gaan praten met de leerkrachten en de ouders. Je merkt ook dat ze elkaar een beetje kunnen helpen. En zelf heb ik ook al gevraagd: 'Hoe kan ik jou helpen? Zou je het fijn vinden als ik samen met jou eens met je moeder ga praten?' Haar antwoord was: 'Ja, maar dan moet je niet alles vertellen van wat ik je heb gezegd, hoor.' Dat zeggen ze dan." (medewerker SOL, VRAC Leiden)

In Norwich gaf MAP leerlingen een kans op ontmoeting en ontspanning tijdens hun lunchpauze. In een van de scholen maakten de leerlingen gebruik van dit moment om elkaar te ondersteunen tijdens de examenperiode. Jongeren konden zich ontspannen en bij elkaar op verhaal komen. Maar er was ook aandacht voor examenstress en studiemethodes.

Dit proces naar mede-eigenaarschap verliep ogenschijnlijk spontaan, maar vergde een grote feeling en knowhow van de begeleiding: om betekenisvolle relaties aan te knopen, een veilig klimaat te creëren, initiatief aan te moedigen en als begeleider het tempo en de koers van de deelnemers te volgen.

Ouderbetrokkenheid bij verlengde leertijd

Uit bovenstaand voorbeeld blijkt dat het niet evident is om ouders te betrekken bij de (leer)ervaringen van kinderen en jongeren in hun vrije tijd. Jongeren creëerden onderling hun eigen plek, ze ontwikkelden hun eigen initiatieven en vertrouwden de begeleiding informatie toe die ze niet wilden delen met hun ouders. De ouders van hun kant, waren niet altijd sterk begaan met de vrijetijdsorganisaties en de leerervaringen die hun kinderen er opdeden.

VRAC wilde de ouderbetrokkenheid in en bij de verlengde leertijd vergroten, om zo een duurzamer aanbod uit te bouwen, niet alleen op maat van kinderen en jongeren maar ook van hun gezinnen. De pilootprojecten bevroegen ouders bij de start van hun initiatieven. Eén van de partners ontwikkelde een training over dit thema voor de andere pilootprojecten. Een aantal van hen vertaalden dit pakket naar hun lokale context. Toch raakte dit thema in VRAC wat naar de achtergrond, in het project maar ook in ons onderzoek.

Het loont nochtans de moeite om ouders en kinderen ook in en vanuit hun vrije tijd met elkaar te verbinden, zoals SAAMO in Mechelen illustreerde met één van hun participatietrajecten in een kwetsbare wijk. In het traject vroegen ze de jongeren wat er beter kon in hun wijk. 'Meer contact tussen de buurtbewoners' was één van de antwoorden. Dus ging SAAMO na of buurtbewoners zin hadden om eens een buurtfeest te organiseren. De jongeren wilden zeker helpen, maar konden zo'n buurtfeest niet op eigen houtje realiseren. Enkele ouders en buurtbewoners sprongen op de kar en samen organiseerden ze een buurtfeest met de ondersteuning van SAAMO. De jongeren leerden dat hun stem invloed had in de wijk en dat ze verbinding konden creëren. De ouders en buurtbewoners, van hun kant, kregen een andere blik op de jongeren en op hun betrokkenheid bij de wijk.

Praktijkvoorbeeld uit VRAC Leiden

In Leiden gaf PIT de hulpverlening aan kinderen vorm vanuit de principes van *Wraparound Care*. De betrokkenheid van kinderen en hun ouders bij de opmaak van het hulpverleningsplan was cruciaal.

"De school meldt zich bij ons aan omdat ze bezorgd is over het gedrag van een kind. Vaak hebben ze al dingen geprobeerd, maar is hun opzet niet helemaal geslaagd. Regelmatig gebeurt het dat de ouders moeite hebben om mee te werken aan hulpverlening. Die werd soms opgestart maar ook weer stopgezet. Maar de zorg, het gedrag van het kind, blijft eigenlijk zichtbaar. Dat is een mooi moment om de PIT-aanpak in te zetten, omdat wij heel laagdrempelig werken en de tijd nemen om eerst vertrouwen te kweken." (medewerker PIT, VRAC Leiden)

PIT bouwde het vertrouwen op met de ouders door zich zelf betrouwbaar op te stellen.

"Van bij het begin probeer je waar te maken wat je zegt. Dus als mensen appen, bellen of een afspraak willen maken, dan zorg je ervoor dat je snel reageert, dat je beschikbaar bent. Als je zegt: 'Ik ga dat voor je uitzoeken' of 'Daar kom ik nog op terug', dan moet je daar ook echt op terugkomen. En dat hoeft ook niet zo lang te duren. Het klinkt heel simpel, maar er zijn heel veel hulpverleningsinstanties. Mensen hebben vaak met heel veel verschillende aanbieders te maken. Die hebben het ook allemaal erg druk." (medewerker PIT, VRAC Leiden)

VANUIT WELZIJN

Geïnspireerd door *Wraparound Care* werden kinderen, jongeren en ouders betrokken bij de opmaak en evaluatie van de geboden hulp. Ze gaven aan waar volgens hen de noden lagen. Ze bekeken de voorstellen van de hulpverleners en gaven finaal hun goedkeuring voor het hulpverleningsplan. Ook werden ze betrokken bij de evaluatie en bijsturing van dat plan.

Het project van Afeji in Lille toonde aan dat deze participatieve aanpak kan werken om het initiële wantrouwen van ouders weg te werken. Na observatie van de kinderen en gesprekken met ouders, kinderen en verschillende partners, werd een diagnose gesteld of geactualiseerd. De medewerker van Afeji reconstrueerde ook het hulpverleningstraject van het gezin en ontwarde het administratieve kluwen waarin de gezinnen verstrikt waren geraakt. Op basis van die diagnose stelde Afeji een concreet ondersteuningsplan voor. Ouders en kinderen herkenden veel van hun zorgen in het plan en stemden er doorgaans volledig mee in. Als ouders niet akkoord gingen met een bepaald voorstel, dan kreeg de relatie voorrang. De hulpverlening was immers vrijwillig.

In deze fase gaven de pilootprojecten vooral hun eigen aanbod en aanpak vorm op een participatieve manier. In een volgende stap probeerden ze andere actoren te inspireren om hetzelfde te doen.

5.3.2. Interactie aangaan

De pilootprojecten namen diverse initiatieven om de participatie van kinderen, jongeren en hun ouders te versterken op school, in de buurt en in de organisatie van de hulpverlening. Ze werkten met afgebakende projecten in één klas of in een bepaalde buurt, maar probeerden die initiatieven ook een ruimere uitstraling en bekendheid te geven en de leereffecten ervan uit te dragen.

VANUIT VRIJE TIJD

In Mechelen werkte Team Leerrecht in samenwerking met een secundaire school een traject uit om leerlingenparticipatie in te zetten als beschermende factor tegen schooluitval. Op basis van dit traject ontwikkelde Team Leerrecht ook de participatieve workshop *De leerling-expert* die intussen in verschillende Mechelse scholen werd ingezet. De medewerkers van Team Leerrecht hadden bij de start van het traject niet de meest uitgebreide expertise over participatie. Door het traject aan te gaan en goed naar de jongeren te luisteren, konden ze veel meer de expertise van de jongeren zelf in de verf zetten.

Ouders en school dichter bij elkaar brengen

Het team in Mechelen nam ook initiatieven om de ouderbetrokkenheid op school te verhogen. Onder de noemer 'Sterk(h)ouders' zetten ze twee proefprojecten op, een in een lagere school en een in een secundaire school. Ze gingen telkens met één klas aan de slag.

Uit verschillende gesprekken met kinderen, jongeren, ouders en scholen leerden de medewerkers van VRAC Mechelen dat ouders school erg belangrijk vinden, maar vaak niet het gevoel hebben dat zij zelf kunnen bijdragen aan de schoolse ontwikkeling van hun kind. Ze zijn op de hoogte van schoolinitiatieven,

maar ervaren drempels om eraan deel te nemen. Anderstalige ouders hebben het extra moeilijk met het ondersteunen van huiswerk en het opvolgen van de schoolse context. Ouders worden doorgaans enkel door school gecontacteerd als er problemen zijn, zelden wanneer het goed gaat. Jongeren gedragen zich thuis of in de vrije tijd ook anders dan op school. Dat bemoeilijkt soms de communicatie met de school omdat de ouders zich niet herkennen in de manier waarop de school het gedrag van hun kind beschrijft.

Scholen op hun beurt doen inspanningen om ouders te bereiken maar ervaren hierbij drempels. Scholen die sterk inzetten op digitale communicatie, hebben het moeilijk om sommige ouders te bereiken en stellen vast dat hun inspanningen (bijvoorbeeld alle ouders een keer contacteren) op langere termijn niet voldoende blijken. Soms voeren jongeren alle communicatie tussen hun school en hun ouders. Dat bemoeilijkt het contact en de verbinding tussen school en ouders. Zowel scholen als ouders verlangen naar een intensiever partnerschap.

VRAC Mechelen zette een traject op met een klas per school met als doel het partnerschap en de verbinding tussen school en ouders te versterken. Ze kozen voor 'talent' als invalshoek om met de leerlingen, de ouders en de leerkrachten een traject af te leggen.

De kinderen van de lagere school kregen in de klas twee workshops over talent en er werd van elk kind een talentinterview afgenomen. In het secundair onderwijs kregen de leerlingen daarnaast ook een workshop over weerbaarheid. De ouders konden deelnemen aan twee workshops: een groepsessie over huiswerk en een over de communicatie met de school. Ook gingen de medewerkers met elke ouder individueel in gesprek over de talenten van hun kind en over de thema's uit de workshops. De scholen faciliteerden het traject: ze stelden tijd en infrastructuur ter beschikking en organiseerden een moment om de input uit de workshops met kinderen en ouders terug te koppelen aan de leerkrachten. Ook gaf de school haar verwachtingen mee over huiswerk en communicatie met ouders.

Participatie in de buurt

Twee pilotprojecten ondersteunden ook kinderen om zich in hun buurt te engageren. East-Sussex Community Voice (ESCV) werkte hiervoor samen met *Sussex Community Development Association* (SCDA). SCDA bood drie secundaire scholen een programma van 12 weken aan dat inzette op vrije tijd, welzijn en leren. Hun doel was jongeren kennis te laten maken met een buitenschools aanbod. Na het programma verbond SCDA zich ertoe om de jongeren geëngageerd te houden in hun jeugdteam, als vrijwilliger bij de activiteiten voor de 8- tot 11-jarigen. Jongeren werden ook aangemoedigd en ondersteund om vrijwilligerswerk te doen in de lokale gemeenschap.

In Mechelen ondersteunde SAAMO kinderen en jongeren in twee wijken om hun buurt mee vorm te geven. Dat ging van de concrete inrichting van een buurtspeelplein tot een meer diepgaande aanpak van een kansarme buurt. De medewerker van SAAMO ondersteunde de kinderen en jongeren om hun ideeën te verzamelen en over te brengen naar de beleidsmakers.

Praktijkvoorbeeld uit VRAC Mechelen

VRAC Mechelen plaatste de stem van kinderen en ouders centraal vanuit de overtuiging dat kinderen en jongeren zelf goede ideeën hebben over hun leerloopbaan, welbevinden of buurt. Via projecten op de VRAC-scholen, maar ook in de kinder- en tienerwerkingen en in de buurt, werden kinderen en jongeren samengebracht om na te denken over wat er beter kon.

SAAMO ontwikkelde in Mechelen de initiatieven *Buurtbouwers Kids* en *Jongeren Donkerlei*. De kinderen en jongeren kregen ondersteuning om hun ideeën over te brengen aan de beleidsmakers. Zo namen de jongeren uit de wijk Donkerlei deel aan een communicatieworkshop om nadien in gesprek te gaan met de schepenen en de politie. Een jonge deelnemer aan het project zei daarover:

"Ik leerde op een rustige, beleefde en positieve manier vertellen wat ik wilde bereiken. Dat heeft me geholpen bij het gesprek met de schepenen en de politie. Het gesprek is goed gegaan. Het was tof dat er geluisterd werd naar wat we te vertellen hadden. Er werd niet meteen 'ja' of 'nee' gezegd, waardoor ik me wel serieus genomen voelde. Ik ben blij dat het harde werk van de voorbije periode de moeite waard was en we ergens naartoe konden werken." (deelnemer Jongeren Donkerlei)

Voor de betrokken SAAMO-medewerker waren open communicatie en werkbare verwachtingen belangrijke

aandachtspunten: *"De jongeren uit de buurt vinden dat er geen open communicatie is van bovenaf. Toen het pleintje vernieuwd werd, bijvoorbeeld, vroeg niemand wat zij wilden of wat de buurt wilde. Zij wilden graag een jeugdhuis en dat komt er blijkbaar niet. Maar waarom komt dat er niet? Dat wordt niet uitgelegd. Ze zitten met die frustratie en er wordt met hen niet gepraat."* (medewerker VRAC Mechelen)

"Een jongere zei: 'Ik sta wel open voor een gesprek'. En de politie stond er ook voor open omdat we veel vragen hadden rond identiteitscontrole en camera's en zo. En dan hadden wij als bedenking: we kunnen die gesprekken wel aangaan, maar moeten we die jongen dan niet voorbereiden? Moeten we die niet sterk maken in het communiceren?" (medewerker VRAC Mechelen)

"Met de kick-off van het traject heb ik wel duidelijk gemaakt dat ik de ideeën die de jongeren zullen bedenken, niet zal kunnen realiseren. Hoe graag dat ik dat ook wil. Ik beslis daar niet over. Dus die open communicatie probeer ik wel mee te geven. En ook de focus op: wat wij jullie willen geven, is dat jullie sterker worden. Dat jullie erin slagen jullie mening te uiten en beter te begrijpen hoe je kunt bereiken wat je voor je buurt wilt bereiken. Want daar gaat het voor ons over: hoe kunnen de jongeren sterker staan als persoon om dat gesprek te voeren?" (medewerker VRAC Mechelen)

VANUIT WELZIJN

De interactie aangaan op school of in de buurt sluit nog dicht aan bij de leefwereld van kinderen en ouders. Beleid op het vlak van hulpverlening en welzijn situeert zich vaak ver boven de hoofden van kinderen en hun gezin. Het was dan ook niet eenvoudig om hun stem rechtstreeks binnen te brengen op het niveau waar de beslissingen vallen.

SESSAD (Afeji) ondernam verschillende pogingen om ouders samen te brengen en hen collectief te versterken. Hierop kwam echter weinig respons. Er was weinig wat ouders verbond, behalve dat ze allemaal nood hadden aan dezelfde dienst. Ouders woonden ver van elkaar, de concrete hulpvragen verschilden sterk en ook de sociaal-economische verschillen tussen ouders speelden mee. Ze voelden niet de nood om hun zorgen te delen met andere ouders.

De hulpverleners zagen het dan ook eerder als hun taak om ouders te steunen en gerust te stellen in hun zoektocht naar hulp, terwijl hun leidinggevende op de relevante fora de stem van de ouders probeerde in te brengen.

“ *Het is mijn taak als begeleider om de familie gerust te stellen en om te zeggen: ja, er zijn tekortkomingen (in de hulp)... maar u kunt op ons rekenen. En aan de andere kant van de keten, meer op het niveau van de directeur, verzamelen we de ervaringen van gezinnen over de wachttijd, de mislukkingen en de vele kinderen die geen geschikte school vinden. Het is de rol van de directeur om met die informatie naar het beleid te stappen. Het is aan mij om die informatie aan te reiken.*” (medewerker SESSAD, VRAC Lille)

5.3.3. Naar een integratie

Kinderen en ouders rechtstreeks en structureel laten meedenken en meepraten met het beleid op school en in de buurt, was op het einde van VRAC nog niet ingeburgerd. Verschillende factoren werkten dit mee in hand:

- Het is niet de gewoonte in scholen en hulpverlening om participatief te werken.
- Er is een leidinggevende nodig die hiervoor openstaat, personeel dat zich voldoende ondersteund voelt in verschillende vormen van participatief werken en partners die hierin op lange termijn kunnen ondersteunen.
- De organisatoren, onderwijsprofessionals, professionals uit de hulpverlening, vertrekken sterk van hun professionele expertise en deskundigheid. Er is minder ruimte om te erkennen dat kinderen en ouders expert zijn in hun eigen leefsituatie.

De pilootprojecten konden aantonen dat participatie mogelijk is en positieve resultaten afwerpt, maar de tijd ontbrak om deze aanpak structureel te integreren in de manier waarop het aanbod en het beleid tot stand komt. De VRAC-partner East-Sussex Community Voice (ESCV) die al langer met dit thema bezig is, geeft een beeld van hoe deze participatie structureel ingebed kan worden.

Praktijkvoorbeeld uit VRAC East-Sussex

East-Sussex Community Voice (ESCV) organiseerde bevestigingen bij kinderen, jongeren en ouders. Ze bevroegen hen over brede thema's, zoals de impact van Covid-19 en over specifieke onderwerpen, zoals de overgang tussen lagere school en secundair onderwijs. De resultaten van deze bevestigingen werden in een rapport weergegeven, vergezeld van concrete adviezen aan organisatoren en beleidsmakers.

ESCV ondersteunde ook een groep jongeren om op school langs te gaan en op basis van hun eigen beleving adviezen te geven over de aanpak van mentaal welzijn. Deze *Youth Inspect and Advice Group* gaf advies over de toegankelijkheid van het aanbod, de betrokkenheid van ouders en hulpverleners, de manier om vertrouwen op te bouwen en de manier om jongeren door te verwijzen.

Praktische tips en adviezen om tot meer participatie en co-creatie te komen

1 – Ondersteun en omkader participatie die zich spontaan ontwikkelt

Als je kinderen en jongeren samenbrengt in een veilig kader, is er een grote kans dat ze de organisatie van het aanbod mee invullen en in handen nemen. Dit ogenschijnlijk spontane proces, vergt echter ondersteuning en omkadering, bij voorkeur op een subtiele manier. Hierin schuilt de expertise van jeugdwerkers.

2 – Organiseer concrete participatietrajecten, op school en in de buurt

Naast processen waarin participatie stap voor stap kan groeien, kan je ook afgebakende en doelgerichte participatietrajecten organiseren op school of in de buurt. Deze trajecten hebben een duidelijke finaliteit en kennen een strakker, meer geleid verloop. Formuleer helder welk doel het participatietraject heeft en wat deelnemers wel en niet kunnen verwachten van de organisator.

3 – Ondersteun kinderen, jongeren en ouders om hun ideeën onder woorden te brengen

Kinderen, jongeren en hun ouders zijn experts van hun eigen leefwereld. Maar soms vergt hun beleving een vertaling naar woorden en adviezen die betekenis hebben in een school- of een beleidscontext. Je kan kinderen, jongeren en ouders ondersteunen om rechtstreeks in gesprek te gaan met leerkrachten of beleidsmakers of je kan bemiddelen, bijvoorbeeld door hun ervaringen te bundelen in een rapport, eventueel samen met aanbevelingen.

4 – Behartig de belangen van kinderen, jongeren en ouders wanneer zij niet aanwezig zijn

Sommige beslissingen worden genomen op plaatsen waar de eindgebruikers niet aanwezig zijn. Als rechtstreekse participatie niet mogelijk is, blijft het belangrijk dat organisaties een signaalfunctie opnemen en de belangen behartigen van wie niet gehoord of erkend wordt.

6/ VRAC

beleidsaanbevelingen

Bij kinderen en jongeren in een maatschappelijk kwetsbare positie blijven schoolse vertraging en voortijdig schoolverlaten hardnekkige problemen. Het inzicht groeit dat scholen deze problemen niet op hun eentje kunnen aanpakken. Zeven pilootprojecten zetten vier jaar lang in op acties en initiatieven om scholen en gezinnen te omringen met extra leeransen en beter geïntegreerde hulpverlening. Welke lessen kunnen lokale beleidsmakers trekken uit hun ervaringen?

1 – **Investeer in duurzame basisvoorzieningen waarop je een netwerk kunt bouwen**

Voorzie binnen de lokale beleidsbevoegdheid in een structurele en duurzame financiering van het basisaanbod van vrijetijds-, buurt-, en welzijnsorganisaties én van hun inspanningen om samen te werken met anderen. Neem de opdracht tot samenwerking op in subsidie-overeenkomsten. Vermijd projectoproepen op korte termijn die organisaties tegen elkaar uitspelen, maar werk aan een integrale aanpak op lange termijn.

2 – **Maak een geïntegreerde aanpak mogelijk door lokale regie en coördinatie**

Organisaties op het terrein beschikken over expertise in het uitbouwen van netwerken, maar ze hebben niet altijd de slagkracht of het mandaat om andere organisaties aan boord te krijgen of te houden in een samenwerkingsverband. Een lokaal bestuur heeft een betere uitgangspositie om samenwerking en netwerkvorming te bevorderen, maar mist soms de voeling met de leefwereld van de eindgebruikers. Erken als lokaal bestuur de meerwaarde van de organisaties op het terrein en benut je positie om partners samen te brengen en te verbinden in een gedeelde visie en een geïntegreerd aanbod.

3 – **Werk schotten weg**

Kokers en barrières tussen organisaties en sectoren verhinderen samenwerking. Soms zitten organisatiebelangen en persoonlijke visies in de weg. Maar vaker vormen regelgeving en subsidie-overeenkomsten een barrière. Identificeer beleidsmatige schotten tussen organisaties en breek ze af of creëer tijdelijk een regelluwe omgeving. Neem in beleidsplannen doelstellingen op die beleidsdomeinen overschrijden. Signaleer aan andere overheden welke regelgeving intersectorale samenwerking belemmert. Hanteer hierbij een visie en strategie op lange termijn. Het vergt tijd om schotten en barrières te slechten.

4 – **Betrek kinderen, jongeren en hun ouders in je aanpak**

Ondersteun kinderen, jongeren en hun gezin om hun stem kenbaar te maken. Erken de expertise van kinderen, jongeren en hun ouders en zet in op een waaier aan participatiestrategieën en -vormen. Gebruik de inbreng en feedback van eindgebruikers om je aanbod en beleid vorm te geven en betrek kinderen, jongeren en ouders bij de evaluatie ervan. Maak zichtbaar op welke manieren je participatie vormgeeft en breng je netwerk hiervan op de hoogte.

5 – Maak tijd en ruimte voor visievorming want dat is een noodzakelijke bouwsteen

Neem het voortouw in een traject dat inzet op visievorming. Identificeer relevante stakeholders, zowel in onderwijs als in welzijn en vrije tijd. Erken hun expertise, wijs hen op de meerwaarde van een gedeelde visie en nodig hen uit om deel uit te maken van dit traject. Zet in op overleg, uitwisseling en vorming. Geef een team het nodige mandaat en de mogelijkheden om dit traject te begeleiden. Betrek zeker ook kinderen, jongeren en ouders. Identificeer verschillen en overeenkomsten tussen visies en reik kaders en concepten aan die verschillende visies kunnen verbinden. Ondersteun de stakeholders om te komen tot een gezamenlijk en positief taalgebruik. Ondersteun de stakeholders bij het formuleren en verspreiden van hun gedeelde visie.

6 – Versterk de leerkansen in de vrije tijd

Verlaag de drempels naar bestaande initiatieven en creëer bijkomend aanbod in kwetsbare buurten. Versterk de verbinding tussen leren op school en leren in de vrije tijd. Faciliteer ontmoeting en samenwerking tussen scholen en externe partners. Zet in de verf hoe leren op en buiten school elkaar kunnen versterken. Heb oog voor het weefsel en de infrastructuur rond de school en faciliteer de verbinding tussen buurt en school.

7 – Voorzie een laagdrempelig aanspreekpunt tussen welzijn en onderwijs

Zet in op laagdrempelige aanspreekpunten op wijk- en schoolniveau die in en rondom de scholen hulpvragen opsporen en opvolgen en de tastbare samenwerking tussen partners bevorderen.

8 – Ondersteun de ontwikkeling van een geïntegreerd hulpverleningsaanbod

Zet diensten en organisaties ertoe aan elkaar concrete, tastbare hulp aan te bieden tot op de werkvloer. Organiseer vorming en intervisie om tot een gedeeld referentiekader te komen dat samenwerking bevordert. Zet de meerwaarde van samenwerking in de verf.

Bronnen

- Cole, E., Sel, K., D'Oosterlinck, F. & Vandeveld, S. (2015). Samen schooluitval voorkomen. Voor leraren en hulpverleners. Leuven: Lannoo Campus.
- Debisschop, K., Nicaise, I., Juchtmans, G., Van den Branden, K., Vandommele, G., Goossens, S., & Moons, K. (2016). Studieopdracht Antwerp Children's Zone. Antwerpen: Rebel.
<https://www.arts.kuleuven.be/cto/onderzoek/onderzoek-geletterdheid/antwerp-children>
- Dyson, A., Kerr, K. & Wellings, C. (2013) Developing children's zones for England: What's the evidence? London: Save the Children UK.
<https://resourcecentre.savethechildren.net/document/developing-childrens-zones-england-whats-evidence/>
- European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, (2021). Benefits of extracurricular activities for children: a focus on social inclusion and children from disadvantaged and vulnerable backgrounds, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2767/254969>
- European Commission, Directorate-General for Education and Culture, (2015) Education & training 2020 schools policy: a whole-school approach to tackling early school leaving (policy messages)
<https://education.ec.europa.eu/document/education-training-2020-schools-policy>
- European Commission, Directorate-General for Education and Culture, (2015). A Whole School Approach to Reduce Early School Leaving. Infographic.
<https://education.ec.europa.eu/kk/document/a-whole-school-approach-to-reduce-early-school-leaving>
- European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, (2015). Tackling early leaving from education and training in Europe: strategies, policies and measures, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2797/33979>
- European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Donlevy, V., Day, L., Andriescu, M. (2019). Assessment of the implementation of the 2011 Council recommendation on policies to reduce early school leaving: final report, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/88044>
- European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Donlevy, V., Day, L., Andriescu, M. (2019). Assessment of the implementation of the 2011 Council Recommendation on policies to reduce early school leaving: executive summary, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/446517>
- European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, (2022). Pathways to school success: a new framework for action, Publications Office of the European Union.
<https://data.europa.eu/doi/10.2766/374587>
- European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, Noorani, S. (2017). Structural indicators on early leaving from education and training in Europe – 2016, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.
<https://data.europa.eu/doi/10.2797/788496>
- Hermanns, J. & Doeleman, J. (2016). Het Wraparound Care Model en armoede.
https://www.researchgate.net/publication/321162748_Het_Wraparound_Care_Model_en_armoede
- Raffo, C., Dyson, A., Kerr, K., & Wigelsworth, M. (2012). Developing Children's Zones for England. London: Save the Children UK.
<https://www.savethechildren.org.uk/content/dam/global/reports/advocacy/developing-childrens-zones.pdf>
- Mertens, C.; Seghers, M.; De Maegd, K. & Van Kerckhove, C. (2020). Kan onderwijs zonder welzijn? En vice versa? Antwerpen: Mammoet <https://hogent.be/projecten/onderwijs-welzijn/>
- Neyts, S. (2017). Schooluitval tegengaan. Binding als buffer tegen spijbelgedrag. Brussel: Politeia
- Schamhart, R. & Colijn, J. (2012). Greep op Wraparound care. Eindrapport onderzoeksprogramma
- Wraparound care in de Utrechtse jeugdzorg. Utrecht: Hogeschool Utrecht - Kenniscentrum Sociale Innovatie
<https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2018-04/Greep-op-wrap-around-care-tool.pdf>
- Serrien, L. (2021). 'Eén gezin, één plan' gaat met hele gezin aan de slag.
<https://sociaal.net/achtergrond/een-gezin-een-plan/>
- van der Graaf, A., Vroonhof, P., Roullis, G., & Velli, F. (2019) Research for CULT Committee – How to tackle early school leaving in the EU. Brussels: European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629193/IPOL_STU\(2019\)629193_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629193/IPOL_STU(2019)629193_EN.pdf)

Websites

- European Learning Space on Early School Leaving:
<https://eslplus.eu/en>
- European Toolkit for schools. Promoting inclusive education and tackling early school leaving:
<https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/resources/toolkitsforschools.htm>

Contactgegevens pilootprojecten

- **Afeji**
<https://www.afeji.org/projets-europeens-vrac/>
Océane El sibai - Coördinator Internationale projecten
oelsibai@afeji.org
- **Association des Centres Sociaux de Watrelos**
<https://www.acswatrelos-centres-sociaux.fr/fr/27-projets-d-interreg/273-vrac>
Sébastien Raemdonck - European Projects Manager
europe2.acswatrelos@gmail.com
- **East Sussex Community Voice**
<https://www.escv.org.uk/vrac/vrac>
Greta Anderson - VRAC East Sussex Project Manager
greta.anderson@escv.org.uk
- **Gemeente Leiden – Team onderwijs**
<https://gemeente.leiden.nl/inwoners-en-ondernemers/jeugd-en-onderwijs/onderwijs/gelijke-kansen-in-het-onderwijs/>
Birthe Blok - Projectleider VRAC Leiden
b.blok@leiden.nl
- **Karel de Grote Hogeschool – Onderzoekscentrum Pedagogie in praktijk**
<https://www.kdg.be/vrac>
Kris De Visscher – Onderzoeker VRAC
kris.devisscher@kdg.be
- **Mancroft Advice Project (MAP)**
<https://www.map.uk.net/vrac/>
Emma Rush - Projectmanager VRAC Norwich
emmarush@map.uk.net
- **Saamo**
<https://www.saamo.be/provincie-antwerpen/mechelen/project/vrac-it-takes-a-village-to-raise-a-child/>
Myriam Suetens - Teamcoördinator onderwijs SAAMO
myriam.suetens@saamo.be
- **Stad Mechelen - Team Leerrecht en Gelijke Onderwijskansen**
<https://www.mechelen.be/vrac>
Sofie Geens - Projectmedewerker VRAC Mechelen
sofie.geens@mechelen.be

Gefinancierd door

Dit project is gesubsidieerd door het Interreg 2 Zeeënprogramma 2014-2020, gefinancierd door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling in het kader van subsidiecontract nr. 2S06-017.

Met projectpartners

